

ಶೂದ್ರತಪಸ್ವಿ

ಮುನ್ನುಡಿ

ಉತ್ತಮ ಶಿಲ್ಪಿ ಕಟ್ಟಿದ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅದು ಹಳತಾಗುತ್ತ ಬಂದಂತೆಲ್ಲ, ಇಲಿ ಹಲ್ಲಿ ಬಾವಲಿ ಮೊದಲಾದ ಅನಾಹೂತ ಜೀವಜಂತುಗಳೂ ಗೂಡು ಬೀಡು ಮಾಡುವುದುಂಟು. ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಮಹಾಕೃತಿಗೂ ಅಂತಹ ಗತಿ ಒದಗಿದರೆ ಅದು ಅದರ ಪುರಾತನತ್ವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪೂಜೆಗೆಂದು ಹೋಗುವವರು ಯಾರೂ, ಅಲ್ಲಿವೆ ಎಂಬ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ಇಲಿ ಹಲ್ಲಿ ಬಾವಲಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಪೂಜಿಸುವುದಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮಹಾಕವಿಯ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಳಿಕೆಗಳಂತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಲ್ಪದೃಷ್ಟಿಯ ಕುಕವಿ ಕೃತವಾದ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವರು ಯಾರೂ ಗೌರವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮದ್ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ತರಕಾಂಡದಲ್ಲಿ, ಅಂತಹ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು ಅನೇಕವಿವೆ. ಶಂಬೂಕವಧಪ್ರಸಂಗವೂ ಅಂತಹದೊಂದು. ಆ ಕಥೆ ಹೀಗಿದೆ.

ಸೀತಾ ಪರಿತ್ಯಾಗಾನಂತರ ಒಂದು ದಿನ ವೃದ್ಧ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬನು ಮೃತ ಬಾಲಕನೊಬ್ಬನನ್ನು ಹೊತ್ತು ತಂದು, ಶ್ರೀರಾಮನ ಅರಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿ ರೋಧಿಸಿ, ತನ್ನ ಮಗನ ಅಕಾಲಮರಣಕ್ಕೆ ದೊರೆಯ ದೋಷವನ್ನೇ ಕಾರಣವೊಡ್ಡುತ್ತಾನೆ:

ನೇದೃಶಂ ದೃಷ್ಟಪೂರ್ವಂ ಮೇ ಶ್ರುತಮ್ ವಾ ಘೋರದರ್ಶನಮ್ |

ಮೃತ್ಯುರಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲಾನಾಂ ರಾಮಸ್ಯ ವಿಷಯೇ ಯಥಾ ||

ರಾಮಸ್ಯ ದುಷ್ಕೃತಂ ಕಿಂಚಿನ್ಮಹದಸ್ತಿ ನ ಸಂಶಯಃ |

ರಾಜದ್ವಾರಿ ಮರಿಷ್ಯಾಮಿ ಪತ್ನ್ಯಾ ಸಾರ್ಥಮನಾಥವತ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾಂ ತತೋ ರಾಮ ಸಮುಪೇತ್ಯ ಸುಖೀ ಭವ ||

ರಾಜದೋಷ್ಯೈರ್ವಿಪ್ರೇದ್ಯಂತೇ ಪ್ರಜಾ ಹ್ಯವಿಧಿಪಾಲಿತಾಃ |

ಅಸದ್ವ್ಯಾ ವೃತ್ತೇ ತು ನೃಪತಾವಕಾಲೇ ಮ್ರಿಯತೇ ಜನಃ ||

ಶ್ರೀರಾಮನು ಮಂತ್ರಿಸಭೆಯನ್ನು ಕರೆದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಹೊರಿಸಿದ ಅಪರಾಧದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾರದ ಎಂಬುವನು ದೀರ್ಘವಾದ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ, ಶೂದ್ರನೊಬ್ಬನು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಗನಿಗೆ ಅಕಾಲಮರಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ:

ತ್ರಿಭೋಗೇ ಯುಗೇಭ್ಯಸ್ತ್ರೀನ್ ವರ್ಣಾನ್ ಧರ್ಮಶ್ಚ ಪರಿನಿಷ್ಠಿತಃ |
ನ ಶೂದ್ರೋ ಲಭತೇ ಧರ್ಮಂ ಯುಗತಸ್ತು ನರರ್ಷಭ ||
ಹೀನವರ್ಣೋ ನೃಪಶ್ರೇಷ್ಠ ತಪ್ಯತೇ ಸಮಹತ್ತಪಃ ||
ಭವಿಷ್ಯಚ್ಛ್ರದ್ರಯೋನ್ಯಾಂ ವೈ ತಪಶ್ಚರ್ಯಾ ಕಲೌ ಯುಗೇ ||

ಅದ್ಯ ತಪ್ಯತಿ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಃನ ಬಾಲವದೋ ಹ್ಯಯಮ್ |
ಯೋ ಹ್ಯಧರ್ಮಮಕಾರ್ಯಂ ವಾ ವಿಷಯೇ ಪಾರ್ಥಿವಸ್ಯ ತು ||

ಕರೋತಿ ಚಾಶ್ರೀಮೂಲಂ ತತ್ ಪುರೇ ವಾ ದುರ್ಮತಿನರಃ |
ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಚ ನರಕಂ ಯಾತಿ ಸ ಚ ರಾಜಾ ನ ಸಂಶಯಃ ||

ಶ್ರೀರಾಮನು ನಾರದನ ಮಾತಿನಂತೆ, ಬಾಲಕನ ಕಳೇಬರನನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿಡಿಸಿ, ಪುಷ್ಪಕ ವಿಮಾನವನ್ನೇರಿ ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಹೊಗುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಹುಡುಕಿ ಕೊನೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಶಂಬೂಕ ತಪಸ್ವಿಯನ್ನು ಕಂಡು 'ಧನ್ಯಸ್ತು ಮನಿ ಸುವ್ರತ' ಎಂದು ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ:

ಕಸ್ಯಾಂ ಯೋನ್ಯಾಂ ತಪೋವೃದ್ಧ ವರ್ತಸೇ ದೃಢವಿಕ್ರಮಃ |
ಕೌತೂಹಲಾತ್ ತ್ವಾಂ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ರಾಮೋ ದಾಶರಥಿಹ್ಯಹಮ್ ||

ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ವಾಸಿ ಭದ್ರಂ ತೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯೋ ವಾಸಿ ದುರ್ಜಯಃ |
ವೈಶ್ಯತ್ವತೀಯ ವರ್ಣೋ ವಾ ಶೂದ್ರೋ ವಾ ಸತ್ಯವಾಗ್ಧವ ||

ನೀನು ಯಾವ ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿದವನು? ಸತ್ಯ ಹೇಳು ಎಂದ ಶ್ರೀರಾಮಗೆ, ಸತ್ಯಕಾಮ ಜಾಬಾಲಿ ತನ್ನ ಗುರುವಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಶಂಬೂಕನೂ ತಾನು ಶೂದ್ರನೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಮಾತು ಮುಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೆ ರಾಮನ ಖಡ್ಗ ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿದು ಬೀಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರನನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲ 'ಸಾಧು! ಸಾಧು!' ಎಂದು ರಾಮನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಹೂಮಳೆಗೆರೆಯುತ್ತಾರೆ. ನಿನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿದೆ, ವರವನ್ನು ಬೇಡು ಎಂದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಮಾರನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಶೂದ್ರನ ವಿನಿಪಾತವಾದೊಡನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಮಾರನು ಬದಿಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಅಮರೇಂದ್ರನು ಆಶ್ಚರ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಕಥೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿರುವುದಂತೂ ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂರ್ಖ ಕಿರೀಟವಿಟ್ಟಂತಿದೆ. ಕಥೆಯ ಹಿಂದಿರುವ ಮನೋಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಅಸಹ್ಯವಾದ ವರ್ಣಭ್ರಾಂತಿ ಅಡಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಷ್ಕರ ಪ್ರಕೃತಿಯಾದ ಭವಭೂತಿಗೂ ಅದು ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ ತೋರಿದೆ. ತನ್ನ 'ಉತ್ತರ ರಾಮಚರಿತ' ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆಯ ವಿಷದ ಹಲ್ಲನ್ನು ಮುರಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಅದರ ಹಾವುತನವನ್ನು ಮಾರ್ಪಡಿಸುವ ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಅವನು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಚಿಹ್ನೆಗೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದೆಂದೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

'ಉತ್ತರ ರಾಮಚರಿತ' ದಲ್ಲಿ ಭವಭೂತಿಗೆ ರಾಮನನ್ನು ದಂಡಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತರುವ ಉಪಾಯ ಶಂಬೂಕ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಶೂದ್ರತಪಸ್ವಿಯ ಶಿಕ್ಷೆಗಾಗಿಯೆ ಅವನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಹೇಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಶಂಬೂಕನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಮುನ್ನ ತನ್ನ ಬಲಗೈಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೀಗೆ ಭರ್ತ್ಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ:

ರೇ ಹಸ್ತದಕ್ಷಿಣ ಮೃತಸ್ಯ ಶಿಶೋರ್ಧ್ವಿಜಸ್ಯ ಜೀವಾತವೇ ವಿಸೃಜ ಶೂದ್ರಮನೌ ಕೃಪಾಣಮ್ |
ರಾಮಸ್ಯ ಗಾತ್ರಮಸಿ ನಿರ್ಭರಗರ್ಭ ವಿನ್ನ ಸೀತಾವಿವಾಸನಪಟೋಃ ಕರುಣಾ ಕುತಸ್ತೇ ||

ಎಲೈ ಬಲಗೈಯೆ, ಮೃತನಾದ ದ್ವಿಜಶಿಶುವಿನ ಪ್ರಾಣಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಶೂದ್ರ ಮುನಿಯ ಮೇಲೆ ಕೃಪಾಣ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡು. ರಾಮನ ಅಂಗವಲ್ಲವೆ ನೀನು? ತುಂಬು ಬಸಿರಿಯಾಗಿದ್ದ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಕಾಡಿಗಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪಟುತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ರಾಮನ ಗಾತ್ರದ ಒಂದು ಭಾಗವಲ್ಲದೆ ನೀನು? ನಿನಗೆಲ್ಲಿ ಬಂತು ಕರುಣೆ? — ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದ (ಕಥಂಚಿತ್ ಪ್ರಹೃತ್ಯ) ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಕೃತಂ ರಾಮಸದೃಶಂ ಕರ್ಮ' ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಮೂದಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಭವಭೂತಿ ಇಹಲೋಕದ ಕಾರ್ಪಣ್ಯವನ್ನು ಪರಲೋಕದ ಔದಾರ್ಯದಿಂದ ತಿದ್ದಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಶಂಬೂಕನ ಮೃತ ಶರೀರದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಗಂಧರ್ವನು ಮೈದೋರಿ ರಾಮನಿಗೆ ತನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿ, ತಾನೊಂದು ಶಾಪದಿಂದ ಶೂದ್ರನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿಯೂ, ರಾಮನ ಖಡ್ಗಹತಿಯಿಂದಲೇ ಶಾಪ ವಿಮೋಚನವಾದುದಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಸಿ (ಸತ್ಯಂಗಜಾನಿ ನಿಧನಾನ್ಯಪಿ ತಾರಯಂತಿ) ಸತ್ಸಂಗದಿಂದ ಮರಣ ಸಂಭವಿಸಿದರೂ ಅದುಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ಎಂಬ ಮಹಾಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀರಾಮನೂ ಅತನ ತಪಸ್ಸಿನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಮನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡು, (ತದನುಭೂಯತಾಂಉಗ್ರಸ್ಯ ತಪಸಃ ಪರಿಪಾಕಃ) ಅವನಿಗೆ ಉತ್ತಮಲೋಕಗಳ ಉತ್ತಮಗತಿಗಳಾಗಲಿ ಎಂದು ಹರಸುತ್ತಾನೆ:

ಯತ್ರಾನಂದಾಶ್ಚ ಮೋದಾಶ್ಚ ಯತ್ರ ಪುಣ್ಯಾ ಹಿ ಸಂಪದಃ |
ವೈರಾಜಾ ನಾಮ ತೇ ಲೋಕಾಃ ತೈಜಸಾಃ ಸಂತು ತೇ ಶಿವಾಃ ||

'ಶೂದ್ರತಪಸ್ವಿ' ಯಲ್ಲಿ ಶಂಬೂಕನ ಕಥೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿ ಹೊಸ ರೀತಿಯಿಂದ ದೃಶ್ಯ ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಟಕ ಆಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ. ಅದರ ಚಿತ್ರಗಳ ಬೃಹತ್ತನ್ನೂ ಮಹತ್ತನ್ನೂ ಹೊರಗಡೆಯ ಅಲ್ಪವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ

ಕೃತಕಾಭಿನಯದಿಂದ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದೂ ಅಸಾಧ್ಯ.* ಆದ್ದರಿಂದ ಕಲ್ಪನಾ ತಪಸ್ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮನೋ ರಂಗಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ದೃಷ್ಟಿಸಬೇಕು. ದೃಶ್ಯರೂಪಿಯಾದರೂ ಅದು ಕಾವ್ಯಾತ್ಮಕವಾದುದು: ದೃಶ್ಯರೂಪಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕಾವ್ಯವು ಟಿಕೀಟಿನ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಲೇಬೇಕೆಂಬ ದುರಾಗ್ರಹ ಹಳೆಯ ಪ್ರಯೋಜನದ ಒಂದು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವೂ ಅವಶೇಷಾತ್ಮಕವೂ ಆಗಿರುವ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ ಎಂದೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮನೋವೇದಿಕೆಯ ಸಜೀವತೆಯ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮಂತತೆಯ ಮುಂದೆ ಹೊರಗಡೆಯ ನಾಟಕಶಾಲೆ ಒಂದು ದರಿದ್ರ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂದು ಪ್ರತಿಭಾ ಪ್ರಭುಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಿತ್ಯಾನುಭವವೇದ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ “ಶೂದ್ರತಪಸ್ವಿ” ಯನ್ನು ಓದುವವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ನನ್ನದೊಂದು ಬಿನ್ನಹ: ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಲಿ, ಯಾವ ರೂಪದಿಂದಾಗಲಿ, ಯಾವ ಪೂರ್ವಗ್ರಹದಿಂದಾಗಲಿ, ಯಾವ ದುರಾಗ್ರಹದಿಂದಾಗಲಿ ಹೃದಯಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವ ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸಿ, ಶುದ್ಧಬುದ್ಧಿಯ ಸಹೃದಯ ಸಹಜವಾದ ಶ್ರೀಮಂತತೆಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಓದಿದರೆ ಕೃತಿಗೂ ಕೃತಿಕಾರನಿಗೂ ನ್ಯಾಯಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಕುವೆಂಪು

೨-೧-೧೯೪೪

ಬೆಂಗಳೂರು

* “ಬೆರಳಿಗೆ ಕೊರಳು” ಅಂತಹ ನಾಟಕವನ್ನೂ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾಗಿ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು

ರಸರೋಮಾಂಚಿತರಾಗುವಂತೆ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ ಯಶಸ್ವಿಗಳಾಗಿರುವ ನಟನಾಹಸಿಗಳಿಗೆ ಮುನ್ನುಡಿಕಾರನ ಈ ಉತ್ತಿಯನ್ನೂ ಹುಸಿಗೊಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದೆನೋ?

ಕುವೆಂಪು

೧೮-೮-೧೯೬೨

ಮಾರ್ನುಡಿ

ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಈ ದೃಶ್ಯಕೃತಿ ಪ್ರಕಟವಾದಾಗ ವಾಚಕ ವರ್ಗದ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯಿದ್ದು ಮೋಡ ಕವಿದು ಗುಡುಗು ಮಿಂಚಾಡಿದಾ ಕ್ಷೋಭೆ ಅಂದಿನ ಪತ್ರಿಕಾ ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿತವಾಗಿತ್ತು ಗಣ್ಯರು ಗಣ್ಯರಲ್ಲದವರು ಅಲ್ಪಗಣ್ಯರು ಎಲ್ಲರೂ ತಮತಮಗೆ ತೋಚಿದುದನ್ನು ತೋಚಿದಂತೆ ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ಉದ್ರೇಕಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬರೆದರು. ಕೆಲವರ ಬರವಣಿಗೆ “ಅಸೂಯಾಸದನನ್ ಸುಖ ದೂರನ್. ಅವನ ಮಾತೇಕಿದರೊಳ್?” ಎಂಬ ಹರಿಹರನ ಕಾವ್ಯೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತರುವಂತಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರದು.

“ಕ್ಷುದ್ರಂಗೆ ಸಕಲ ಸುಜನೋ
ಪದ್ರವರೂಪಂಗೆ ಪರರ ಕಾವ್ಯಾರ್ಥಮುಮಂ
ಭಿದ್ರಿಸುವಂಗತಿ ಶಬ್ದ ದ
ರಿದ್ರಂಗಳ್ಯುಮೆ ನವೀನ ಕಾವ್ಯಾರಂಭಂ”

“ಒಳಗೆರೆಯದೆ ಸತ್ಯಾವ್ಯದ
ಕಳೆಯರೆಯದೆ ಲಘುತರತ್ವದಿಂ ನಾಲ್ಕೆರಡಾ
ಯ್ಯುಳಿ ಮಾತಾಡಿ ನೆರೆ ಹೆ
ಕೃಳ ಮಿಕ್ಕಿದೊಡೊಲ್ವರೇ ಕವೀಂದ್ರಾಭರಣರ್.”

ಎಂಬ ಹಳಸನ್ನೂ ಹೊಸತು ಮಾಡಿಸುವಂತಿತ್ತು.

ಆ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣ ಈ ಕೃತಿ ಜಾತಿಮಾತ್ಸರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ ಮೂದಲಿಕೆ ಎಂಬ ಅಜ್ಜಿ ಭಾವನೆ. ಆ ಭಾವನೆ ತೆಗಳಿಕೆಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಹೋಗಳಿಕೆಗೂ ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ನೆನೆದರೆ ವಿಷಾದವಾಗುತ್ತದೆ.** ಅಂತಹ ಪೂರ್ವಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಪಕ್ಷಪಾತಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಕೃತಿಕಾರನ ಮುಖ್ಯಾಶಯ, ರಸಪ್ರಯೋಜನ ಶೀಲವಾದ ಸತ್ಯಬೋಧನ, ತತ್ಕಾಲಕ್ಕಾದರೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅ ಅಪಭ್ರಾಂಶ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಎಂಬ ನಂಬುಗೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಮಾನ್ಯಡಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಎಲ್ಲರ ವಿಮರ್ಶೆಗಳನ್ನಾಗಲಿ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಎಲ್ಲ ಮುಖಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಗಮನಿಸಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವುದು ಪ್ರಕೃತ ಲೇಖನದ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲ. ಒಂದು ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾದರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕವಾದ ಟೀಕೆಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವೆಂದು ತೋರಬಹುದಾದ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದರೆ ಸಾಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

೧೯೪೪ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳ “ಜೀವನ” ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಾವಲೋಕನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾ.ವೆಂ.ಅ.ರವರು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸಮೂಹ ಮಾತ್ರ ಎನ್ನಬಹುದಾದ ವಿಮರ್ಶನ ಲೇಖನವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಏತಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸಮೂಹ ಎನ್ನುವುದು ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಟೀಕೆಗಳಿಗೆ ಸಾಧಾರವಾದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ನಿರರ್ಶನಗಳನ್ನು ಕೊಡಲು, ಸ್ಥಳಾಭಾವದಿಂದ ಇರಬಹುದು, ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು:

“ಭೈರವ ಮೃತ್ಯುಗಳ ಸಂಭಾಷಣೆ ಶಂಬೂಕನು ಎಷ್ಟು ಮಹಿಮಾವಂತನೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಾತು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ದಿವ್ಯತತ್ವಗಳ ಹಿರಿತನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಕವಾದ ಗಾಂಭೀರ್ಯದಿಂದ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ.”

ಈ ಉಕ್ತಿ ಚರ್ಚಾಸ್ಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾವಿನಂತಹ ದಿವ್ಯತತ್ವವನ್ನು “ಯಮ” ಎಂದು ಕರೆದಾಗ ಸಂವಾದದ ಮಟ್ಟ ಎಂತಿರಬೇಕು? “ಮೃತ್ಯು” ಎಂದು ಕರೆದಾಗ ಹೇಗಿರಬೇಕು? ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ದುರ್ಮೃತ್ಯುವಾಗಿರುವಾಗ! ಅಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗದ

ಔಚಿತ್ಯವೇನು? ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗದ ಔಚಿತ್ಯವೇನು? “ಯಮನಸೋಲು” ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಯಮನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಜಗದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಯೆಂದೂ ಋತದ ಕಿಂಕರನೆಂದೂ ಚಿತ್ರಿಸಿ, ಅದಕ್ಕುಚಿತವಾದ ನಡೆನುಡಿಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ ಕವಿಪ್ರತಿಭೆಗೆ “ದುರ್ಮ್ಯತ್ಯು”ವನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರತಿಮೆಯಿಂದ ಚಿತ್ರಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ವಾಗ್ಗೇವಿ ಕೃಪಣೆಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ನನಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ವಾಚಕರ ಸ್ವೀಯ ಆಲಸ್ಯದಿಂದಲೋ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪರಿಮಿತಿಯಿಂದಲೋ ಸಂಭವಿಸುವ ಅನಿವಾರ್ಯಕ್ಕೆ “ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಮಾತ್ರ”ವೆಂದು ಹೆಸರಿಡುವುದೂ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಹೀಗಿದೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ: “ಅಪರಾಧ ಯಾವುದು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಕಾಂಡದ ಭಾವನೆಗೂ ಈ ದೃಶ್ಯದ ಭಾವನೆಗೂ ಬಹಳ ಅಂತರವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರಕಾಂಡದ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಮನೋಧರ್ಮ ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಒಂದು ತೀವ್ರವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಜಾತಿಗರ್ವಾಂಧತೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.”

ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಕಾರಣವಾಗಿ ಹೀಗೆನ್ನಬಹುದು: “ಅವಿವೇಕ ತೀವ್ರವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯಾದರೂ ಅವಿವೇಕವಾಗಿಯೇ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಶ್ರದ್ಧಾಂಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವಿವೇಕಾಂಶದಲ್ಲಿ ತಿದ್ದು ಪಡೆಯಬೇಕಾದುದೇ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ.” ಈ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಕೆಲಸವೂ ಅದೇ: ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಖಂಡನೆಯಲ್ಲ, ಅವಿವೇಕದ ತಿದ್ದುಪಡಿ.

ಮುಂದೆ ವಿಮರ್ಶಕರು ಈ ದೃಶ್ಯದ ಕೃತಿಕಾರನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ, “ಆದರೆ ಪೂಜ್ಯನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡದಿದ್ದವನಿಗೆ ಸಾವು ಶಿಕ್ಷೆ ಎನ್ನುವುದು ಹಿಂದಣ ಕ್ರೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಕ್ರೌರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ ತಂದೆಯ ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆದು ಎಳೆಯನು ಹೀಗೆ ಸಾಯುವುದು ಅಪ್ಪ ಸೋರೆಗಾಯಿ ತಿಂದರೆ ಮಗನಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆನೋವು ಎಂಬ ನೀತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.”

ಈ ಟೀಕೆ ತನಗೆ ತಾನೆ ಸತ್ಯವಾದರೂ ಪ್ರಕೃತ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಮಾರ ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿ ಶಂಬೂಕನು ತೀರಿಕೊಂಡಂತೆ; ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನೇ ಆಶ್ವಾಸನೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ: “ಅಮೃತನಕ್ಕುಂ ನಿನ್ನೀ ಚಿರಂಜೀವಿ” ಎಂದು. ಅವನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸತ್ತಿದ್ದರೆ ‘ಅಪ್ಪ ಸೋರೆಗಾಯಿ ತಿಂದರೆ ಮಗನಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆನೋವು ಎಂಬ ನೀತಿ’ ಒಪ್ಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಸಾಯುವುದು ಸತ್ತವನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸಮಧಿಕತರವಾಗಿ ಬದುಕಿ ದುಃಖಿಸುವವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗುತ್ತದಲ್ಲವೆ? ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶಿಕ್ಷೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗಲ್ಲದೆ ಅವನ ಮಗನಿಗೆ ಅನ್ವಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಜೀವನವನ್ನು ಸೆಳೆದ ಮೃತ್ಯು, ಧರ್ಮ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಸಲುವಾಗಿ, ಅಮೃತಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ತಪೋವನದಿಂದ ಬಾಲಕನ ಜೀವನವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ವಾಚಕರು ಅಧರ್ಮ ಪರಿಹಾರವಾದೊಡನೆ ಮಲಗಿದ್ದವನು ಎಳುವಂತೆ ಎದ್ದು ಕಣ್ಣುಜ್ಜಿಕೊಂಡು, ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕರೆಯುವ ಕುಮಾರನ ಮಾತನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು: “ಹೂ ಕುಯ್ಯುತಿದ್ದವನ್ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಮಲಗಿದನೆ? —”

ಹುಡುಗನಿಗೆ ಆ ಅನುಭವಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಯಾವ ಶಿಕ್ಷೆಯೂ ವೇದ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಮರ್ಶನೋಕ್ತಿ ಅಪ್ರಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಶ್ಯದ ಉದ್ದೇಶ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆಯೂ ಅಲ್ಲ, ಕ್ರೌರ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ. “ಈ ಶಾರ್ಕ ಮೂರ್ಖಗಂತ್ರೋ ಬುದ್ಧಿ ಗಲಿಪೆನ್?” ಎಂಬುದೂ ಶ್ರೀರಾಮನ ಆಶಯ.

ಮುಂದಿನ ವಿಮರ್ಶೆಯಂತೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ದೃಷ್ಟಿವೈಪರೀತ್ಯದಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾಗಿ ಅನೌದಾರ್ಯಸ್ಪೃಶವಾಗುವಂತಿದೆ:

“ಈಗ ನಮಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವುದು, ಅಂದು ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಾದ ತಪ್ಪಿಗೆ ಇಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಜಾತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬದಲ ತಪ್ಪಲ್ಲ; ಆ ತಪ್ಪನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಔದಾರ್ಯ ಅಲ್ಲದೆ, ಹೊಸ ತಪ್ಪು ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಲ್ಲಿ (ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಅಸುಷ್ಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಏನಾದರೂ ಅಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು) ಕವಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಅವಿವೇಕಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಡುವ, ಶೂದ್ರ ತಪಸ್ವಿಗೆ ಯಾವುದೋ ವ್ಯಾಜದಿಂದ ಕೈಮುಗಿಯುವ, ಮಿತ್ರನಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಒಬ್ಬ ಅಧೀರ ಅನುದಾತ್ತ ನಾಯಕನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.”

ಈ ವಿಮರ್ಶೆ ಪ್ರತ್ಯತ್ತರಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದಷ್ಟು ಅಪ್ರಾಜ್ಞವಾಗಿದೆ. ಇದು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಓದಿಕೊಳ್ಳದ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ಉಂಟಾದುದೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ. ಕಾವ್ಯದ ಧ್ವನಿಶಕ್ತಿಯ ವಿಧಾನದ ಅಪಾರ್ಥಪ್ರತಿಪಾದನೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾದಂತಿದೆ. ಓದಬೇಕಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಓದಿಸಿ ಕೇಳಿದರೆ ಇಂತಹ ದೃಷ್ಟಿಯ ವಕ್ರತೆ ಋಜುವಾತಾಗುತ್ತದೆಂದು ಭರವಸೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕೊನೆಗೆ ವಿವೇಕಿಯಾಗಿ ಬೆಳಕು ಕಂಡು ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀರಾಮನೂ ಇಂಗಿತವಾದ ವಾಕ್ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯಾರೀತಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಆತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಬೋಧವನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಿ ತಿದ್ದುವ ಅತ್ಯಂತ ಮಹೋದಾತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ.

ಟೀಕೆ ಕೊಂಚ ಕಾಲುಜಾರಿತೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೋ ಏನೋ ಮಿವರ್ಶಕರು ಕವಿಯ ಬೆನ್ನು ಸವರಿ ಅವನಿಗೆ ಧೈರ್ಯ ಹೇಳುವಂತೆ “ಇದರ ಹೊಣೆಯೆಲ್ಲ ಕವಿಯದಲ್ಲ. ಇದರ ಬಹುಭಾಗ ಮೂಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದುದು” ಎಂದು ಉಪಚಾರ ನುಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅದೂ ಹುಸಿ ಮತ್ತು ಅನಾವಶ್ಯಕ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಕೃತಿಯ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಹೊಣೆ ಕೃತಿಕಾರನಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಮೂಲದ ಕಥೆ ನಿಮಿತ್ತ ಮಾತ್ರವಾದುದು. ಕವಿಗದು “ಸೇರ”ದಿದ್ದರೆ ಅದರ ಗೋಚಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಲೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವುದಾದರೂ ಅಂಶ ಸೇರದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅದೀನವಾಗುವಂತೆ ಬದಲಾಯಿಸುವ ನಿಯತಿಕೃತ ನಿಯಮರಹಿತವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕವಿಯ ನಿರಂಕುಶಮತಿಯ ಹುಟ್ಟು ಹಕ್ಕಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಮರ್ಶಕನ ಕರ್ತವ್ಯ ಕಥಾಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತವಾಗುವ ಕವಿಯ ‘ದರ್ಶನ’ವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಾಗಿರಬೇಕೇ ಹೊರತು ತನ್ನ ಅಪ್ರಕೃತಾಶಯದ ಮಾನದಂಡದಿಂದ ಅದನ್ನು ಅಳಿಯ ಹೋಗುವುದಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

“ತನ್ನ ಮಗ ಹೋದ ತಪ್ಪನ್ನು ರಾಜನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಷ್ಟು ತೊಳೆದರೂ ಕಪ್ಪಾಗಿಯೇ ನಿಲ್ಲಬೇಕು.” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ವಿಮರ್ಶಕರು. ಅದು ಹೇಗೆ? ಅವನೇನು ತನ್ನಾಲಿ ರಾಮಕೃಷ್ಣನ ಕರಿನಾಯಿಯೆ? ಆ ಟೀಕೆಯ ಮಿಥ್ಯೆ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಗಮನವಿಟ್ಟು ಓದುವವರಿಗೆಲ್ಲ ಸ್ವಸುವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಕೆ ಕಳೆದ ಹೊನ್ನಿನಂತೆ ಹೊಸ ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಹೊಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗುತ್ತಾನೆ. “ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರ” ಕವಿ ತನ್ನ ಕಲಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ “ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ದ್ವೇಷ”ದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನನ್ನು ವಿಮರ್ಶಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಘನತರವಾದ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಚಿತ್ರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತಲ್ಲವೆ? ಆದರೆ ಈ ಕೃತಿಯ ಉದ್ದೇಶ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಹೊಟ್ಟೆಪಾಡಿನ ಕಚ್ಚಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವುದಲ್ಲ; ಚಿರಕಾಲದ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಶಾಶ್ವತವಾದ ರಸಾನುಭೂತಿಯನ್ನೂ ಸಹೃದಯರಿಗೆ ದಾನಮಾಡಿ, ಅವರನ್ನು ಜಾತಿ ಕುಲ ಧನ ಕ್ರಿಯಾದಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ರಸಸುಖಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು.

ಇನ್ನು “ಇಂತಹ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿರಬೇಕಾದರೆ ಅದನ್ನು ತಿದ್ದುವ ಯತ್ನ ಮಾಡದೆ (ಈ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಮಾಡಿರುವುದು ಮತ್ತಾವ ಯತ್ನವೋ?) ತಾನು ಕಂಡ ಸತ್ಯವನ್ನು ತನ್ನ ನಡತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಸುತ್ತಿರುವ ರಾಜ ಅಧೀರನು ಅನುದಾತ್ತನೂ ಆಗದೆ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಮಾತೂ, “ಈ ದೃಶ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಓದುವವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಿಯನ್ನು (ಜಾತಿಮಾತ್ಸರ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿಯೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮೂಡುತ್ತದೆ) ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.” ಎಂಬುದೂ ವಿಮರ್ಶಕರ ಸ್ವಂತ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನೊಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ರೇಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಲೇಖಕನ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಕಿವಿಗೂ ಬೇರೆಯ ತರಹದ ತೀರ ಭಿನ್ನವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೂ ಬಿದ್ದಿವೆ.

ವಿಮರ್ಶಕರ ಇನ್ನೊಂದು ಟೀಕೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನಾಮೀಮಾಂಸೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು: “ವಕ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯ ಹಿಂದಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ತಿದ್ದುವೆವೆಂದು ಹೋಗುವುದು ಬೇರೆಯವರು ಹಾಕಿದ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪುವ ಭವನವನ್ನು ಕಟ್ಟುವೆವೆನ್ನುವ ಪ್ರಯತ್ನದಂತೆ. ಇಂದು ನಾವು ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಹಿಂದಿನ ಗೀರು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೊಸಕಾಲದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಕಥೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು ಕ್ಷೇಮ ಎಂದು ನಾನು ಶ್ರೀ ಪುಟ್ಟಪನವರಿಗೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತೇನೆ.”***

ಈ ಟೀಕೆ ಮತ್ತು ಸೂಚನೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವೂ ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವೂ ಆಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ‘ಅತ್ತ ಪುಲಿ ಇತ್ತ ದರಿ!’ ಹೊಸ ಕಾಲದ ಹೊಸ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೊಸ ಕಥೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರೆ ಸಜೀವವಾದ ಜಾತಿವಿದ್ವೇಷದ ಉದ್ರೇಕಭೂತಗಳನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಸ್ಥಳದವರೂ ಈ ಮಠದವರೂ ಆ ಜಾತಿಯವರೂ ಈ ಕೋಮಿನವರೂ ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇವೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆ ರಗಳೆಯ ಬೇಡವೆಂದು ಹಳೆಯ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ ವಿಮರ್ಶಕರು ನಮ್ಮ “ಕ್ಷೇಮ”ದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಕಾತರರಾಗಿ ಸೂಚನೆ ಕೊಡಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಎಂತಹ ವಿಚಿತ್ರ ಸನ್ನಿವೇಶ-ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಮಾಧಿಗೆ! ಅದಿರಲಿ. ಈ ದೃಶ್ಯಲ್ಲಿರುವುದೇನೂ ಹೊಸದಾದ ತತ್ವವಲ್ಲ. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು, ನಿತ್ಯವಾದುದು, ಅನಾದಿಯಾದುದು. ತಪಸ್ಸು ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದುದು, “ತಪಂ ಪೂಜ್ಯಕರ್ಮಂ” “ತಪಕ್ಕೆಣೆಯುಂಟೆ?” “ತಪಂ

ತಾನಿರ್ಪೆಡೆಯೊಳೆ ದೂರ ಕರ್ಮಿ" ಮೊದಲಾದ ತತ್ವಗಳು ನಿತ್ಯ ಸತ್ಯಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೊಸ ತತ್ವದ ಮಾತೆತ್ತುವುದು ಭ್ರಾಂತಿ.

ಅಲ್ಲದೆ ಹಳೆಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೊಸಸಾಹಿತಿ ತನ್ನ ಕೃತಿಗೆ ತನ್ನಿಷ್ಟದಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪದ್ಧತಿಯೂ ಮಹಾಕವಿ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಿದ್ಧವಾದುದು. ನಾನು ತಪ್ಪಿದ್ದರೂ ಕಾಳಿದಾಸ, ಭಾಸ, ಪಂಪ, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸಾದಿಗಳೊಡನೆ ತಪ್ಪಿದ್ದೇನೆ. ಮಹಿಮರೊಡನೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಆ ತಪ್ಪು ನನಗೊಪ್ಪು. "ಸತ್ಯಂಗಜಾನಿ ನಿಧನಾನ್ಯಪಿ ತಾರಯಂತಿ" ಎಂದಿಲ್ಲವೆ ಭವಭೂತಿ.****

ಇಲ್ಲ, ಅದೆಂದಿಗೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ, ಉತ್ತಮ ವಿಮರ್ಶೆ ಅದನ್ನಾವಗಲೂ ಶ್ಲಾಘಿಸಿದೆ. ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಈ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಲೇಖಕರೇ ಗಯಟಿಯ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ನನ್ನ ನೆನಪು. ಹೇಗೂ ಆಗಲಿ. ನನ್ನ ಕ್ಷೇಮದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಕಾತರರಾಗಿರುವ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾದರೂ ಅವರ ಈ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ನಾನು ಬಹುದೂರ ಮುಂದುವರಿದಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿನಯದಿಂದ ಸೂಚಿಸುತ್ತೇನೆ. ಕಾರಣ, ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೆ ಹಳೆಯ ಕಥೆಯಾದ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ನನ್ನ ಮಹಾಕಾವ್ಯದ ಭಗವದ್ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಅರಿಸಿಕೊಂಡು, ನಿತ್ಯ ಸತ್ಯಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸರಿಯೆಂದು ಸರಸ್ವತಿ ನನಗೆ ತೋರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಗುರುಕೃಪೆಯಿಂದ ಹಾಡಿ ಮುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ವಿಮರ್ಶಕರ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ "ಬೆರಳ್ ಕೊರಳ್" ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; "ಯಮನ ಸೋಲು" "ಸ್ಮಶಾನ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಂ" "ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಭಾಗ್ಯ" ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಗೈಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡದೆ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಈ ತರಹದ ಅನರ್ಥ ವಿಮರ್ಶೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರಾಣಗಳೆಂದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರವಾದ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಾನವಮತಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ಸ್ಥೂಲವೂ ಸದೋಷವೂ ಆದ ಕಥಾಪ್ರತಿಮೆಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಗಳಿಗೆ ಭಂಗಬಾರದಂತೆ ಆ ಕಥಾಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಕಾಲದ ಮನೋಧರ್ಮಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಧೈರ್ಯ ದರ್ಶನಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಕವಿಗಳು ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ ಎಂದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೃತಿಯ ಛಂದಸ್ಸು ಭಾಷೆ ಇವುಗಳ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಟೀಕೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅದಾವುದೂ ನನ್ನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಕೆಯಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ ರೀತಿಯನ್ನೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕಾಣ ಬಯಸಿ ಆ ರೀತಿಯಿಂದ ಈ ರೀತಿಯನ್ನು ಅಳೆಯಹೋಗಿ ತಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ರೀತಿಗಳು ಮೂಲತಃ ಬೇರೆ ಬೇರೆ. ಪರಿಹಾಸ್ಯ ಲವಲೇಶದ ಉದ್ದೇಶವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ಮಾತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಹಾರುವ ಹಕ್ಕಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸುವ ಹಕ್ಕಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಕಾಂಗರು ಹರಿಣಚರಣ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನಾಗಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗಮನ ಮಾನದಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಛಂದೋನಿಯಮವೇನೂ ಇಲ್ಲದಂತೆಯೋ ಅಥವಾ ತಪ್ಪಿದಂತೆಯೋ ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೂ ಜಿಂಕೆ

ಓಡಿದಾಗ, ಹಕ್ಕಿ ಹಾರಿದಾಗ ಅದರ ನೆಲಭಂದಸ್ಸು ಇದರ ಬಾನ್‌ಭಂದಸ್ಸು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಮಿವರ್ಶಕರೇ ಹೇಳಿರುವ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ: “ಜಾತಿ ಕುಲದ ಮಾತು ಬಂದಾಗ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಉದ್ರೇಕಕ್ಕೆ ಬಿಡದೆ ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಚರ್ಚಿಸುವ ಬಲುಮೆ ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು” ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಂತೂ ಅಂತಹ ಪಕ್ಷೋದ್ರೇಕ ನಿಜವಾಗಿ ಅನರ್ಥಕರ, ಹಾನಿಕರ, ರಸಭಂಗಕರ: ಕೃತಿಕಾರನ ಮೇಲೆ ಉಕ್ಕುವ ದ್ವೇಷಾಸೂಯೆಗಳಿಂದ ಕೃತಿಸಮಸ್ತವೂ ದ್ವೇಷಪೂರ್ಣ, ವಿಷಮಯ, ನೀರಸ, ಅಥವಾ ಎಂಬಂತೆ ತೋರಿ, ಕಲೆಯ ಉದ್ದೇಶವೆ ಕೊಲೆಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅಂತಹ ದುರ್ಗತಿ ಒದಗದಿರಲಿ.

ಕುವೆಂಪು

೨೪-೨-೧೯೪೭

ಮೈಸೂರು

** ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕೃತಿಯ ಕಾವ್ಯತ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೃತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಎಟುಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಸತ್ಯವೂ ಅಪ್ರಕೃತವೂ ಅವಿವೇಕವೂ ಆದ ಕಾವ್ಯವಿಮರ್ಶೇತರ ಕಾರಣವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿಕೊಂಡು ಆದನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ.

*** ಶ್ರೀಕಾರಂತರು ಬರೆದಿದ್ದರೆ? ಅಥವಾ ಶ್ರೀರಂಗರೋ ಶ್ರೀಗೊರೂರು ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಐಯಂಗಾರರೋ ಬರೆದಿದ್ದರೆ? — ವಿಮರ್ಶಕರು ಕೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಅಚ್ಚಾಗಿರುವ ಕೃತಿಕಾರನ ಕಾವ್ಯನಾಮವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ಬಹುಶಃ ಕವಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರ ಎಂಬರಿವಿನಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಂದೆಗಾಗಿಯೋ ಕೊಚೋದ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಕೃತಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವಿಕೃತಭಾವನೆಯಿಂದ ವಿಮರ್ಶೆ ಕಲುಷಿತವಾಗುವುದು ತಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತೇನೋ!

**** ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪುರಾಣ ಕಥೆಗಳ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹ ಶಾಲೆಯ ನಿರ್ದೇಶನ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತಿಲ್ಲ. ಅವು ಸಜೀವಶಕ್ತಿಗಳಾಗಿ ನಮ್ಮ ಜನರ ನಂಬುಗೆ ಆಶೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಿವೆ. ಕೈಸ್ತ ಮತವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಗ್ರೀಕ್ ಪುರಾಣಕಥೆ ಪೂಜ್ಯವಲ್ಲ; ಅಥವಾ ಹೋಮರ್ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಂತೆ ಮಹರ್ಷಿ ಅಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿರುವ ಕಥೆಗಳೆಂದಾಗಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಡತೆಯಿಂದಾಗಲಿ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಜನ ತಮ್ಮ ನಿತ್ಯಜೀವನದ ಮತೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ಶರಣಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಥೆ ಎಂದು ಹರಿಕಥೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟರೆ ಮುಂದೆ ಅದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವ ಗೋಜಿಗೇ ಹೋಗದೆ ಅದರಂತೆ ಆಚರಿಸಲು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಾದರೂ ಒಪ್ಪಿ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತಹ ತಪ್ಪುದೃಷ್ಟಿ ಕೊಡುವ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೊಸ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ತಿದ್ದಿ ಅಳವಡಿಸಿ ಪ್ರಚಾರಮಾಡುವುದು ಸಮಾಜ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಹಳ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ದೃಶ್ಯ ೧

[ಶಂಬೂಕಾಶ್ರಮವಿರುವ ಅರಣ್ಯದ ಬಹಿರ್ವಲಯದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಮದ ಮಹಾದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಕಾವಲು ನಿಂತಿರುವಂತಿದೆ ಒಂದು ಬೃಹದಾಕಾರದ ವಟತರು. ಶಾಂತಿಗೆ ತವರುವೀಡಾಗಿದ್ದ ಆ ವನವು, ನೋಡೆ ನೋಡೆ, ಕ್ಷುಬ್ಧಶೀಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಲ್ಲಾಳಿ ಬೀಸಿ, ಹಕ್ಕಿ ಚೀರುತ್ತವೆ. ಕೊಂಬೆಗೆ ಕೊಂಬೆ ಉಜ್ಜಿ ಆರ್ತಧ್ವನಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಚೀತ್ಯ ತಿಗಳುಣ್ಣುತ್ತವೆ. ಮೃಗತತಿ ಗಾರಾಗಿ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಓಡುತ್ತವೆ. ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ, ದೃಶ್ಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಮಹಾ ವಟತರುವೂ ಕ್ಷೋಭೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಲೆ ಬಳಬಳನೆ ಉದುರುತ್ತವೆ. ಬಲ್ಲಾಳಿಗೆ ಧೂಳಿದ್ದು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ವನವೆಲ್ಲವೂ ಮಸುಕಾಗುತ್ತದೆ. ವಟತರುವೂ ಮಂಜು ಮಂಜಾಗಿ, ಮಾಯವಾದಂತಾಗಿ, ಅದರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ, ಒಯ್ಯೊಯ್ಯನೆ ಆ ಮರದನಿತ್ ಭೀಮಾಕಾರದ ಒಬ್ಬ ವೃಕ್ಷಭೈರವನು ದೃಗ್ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ತರುಶಾಖಗಳಂತಿರುವ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶೂಲಾಯುಧ ಪಂಕ್ತಿ ಸಾಲೊಂಡು ಸೇನಾವ್ಯೂಹದಂತೆ ಭಯಂಕರವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ಷುಧನೆಂಬಂತೆ ಬದ್ಧಭುಕ್ತುಟಿಯಾಗಿ ಉರಿಗಣ್ಣನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ಹೊರಳಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ತನಗೆ ತಾನೆಂಬಂತೆ ಮೊಳಗುತ್ತಾನೆ.]

ಭೈರವ

ಏನವಿನಯಂ ಇಂದೀ ಪ್ರಕೃತಿ ಸಾಧ್ಯಿಗೇ!
ಉಗ್ರಧೀ ಶಂಬೂಕಯೋಗಿಯಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ,
ವೃಕ್ಷಭೈರವನೆನ್ನ ರಕ್ಷೆಯಂ ಕಡೆಗಣ್ಣಿ,
ಅಂಡಲೆಯುತಿಹಳೀ ತಪೋವಿಪಿನಮಂ
ಮಥನಕರ್ಮಕೆ ಸಿಲ್ಮಿದಂಬುಧಿಯ ತೆರೆಯವೋಲ್
ತರತರನೆ ನಡುಗುತಿದೆ ಕಾಡುಮಲೆ. ಒರಲುತಿವೆ
ಪಕ್ಷಿಗಳ್. ಕೀಚಕಧ್ವಾನಗಳ್ ಕರ್ಕಶಂ
ಕೂಗುತಿವೆ. ಕಾಲ್ಗೆಟ್ಟುಮೋಡುತಿವೆ ಮೃಗಸಮೂಹಂ.
ಏಂ ನಿಮಿತ್ತಮೊ ಪರಿಕಿಸಲ್ ವೇಳ್ಕುಂ.
ಧೂರ್ತಳೀ ದುಷ್ಯತಿಗೆ ಶೃಂಖಲೆಯನಿಕ್ಕದಿರೆ
ತಪಸ್ವಿಯಾಗ್ರಹಕೆ ಪಕ್ಕಾದಪೆನ್.

[ಮತ್ತೆ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾನೆ. ತೆಕ್ಕನೆಚ್ಚತ್ತವನಂತೆ ಇದಿರು ನೋಡಿ ಅಧಿಕಾರವಾಣಿಯಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.]

ನಿಲ್ ನಿಲ್! ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಲ್ !
ಹತ್ತೆ ಸಾರದಿರ್! ಅತ್ತಲ್ ತೊಲಗತ್ತಲ್! ಅತ್ತಲ್!

[ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಏನೂ ಇಲ್ಲದೆ ಶೂನ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಬಯಲು ನಸುಗಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಕರಿಮಂಜು ದಟ್ಟಿಯಿಸುತ್ತದೆ. ಬರ
ಬರುತ್ತಾ ಗಟ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಕಡೆಗೆ ಮೃತ್ಯುವಿನ ಕರಾಳಾಕೃತಿ ರೂಪುಗೊಂಡು ಸ್ವಪ್ನಾಸ್ವಪ್ನವೆಂಬಂತೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ.]
ಅರ್ ನೀನ್! ನಿನಗೇನಿಲ್ಲಿ ಕಜ್ಜಂ, ಘೋರಮುಖಿ?

ಮೃತ್ಯು

[ಭಯಂಕರ ಧ್ವನಿಯಿಂದ]

ಪೆಸರ್ಗೇಳ್ ಕೆಚ್ಚಿಪುರ್ವೇನ್ ನಿನಗೆ?

ಭೈರವ

[ಉಗ್ರನಾಗಿ]

ಇಪುರ್ವದರಿಂದಲೆ ಕೇಳ್ವೆನ್, ವಿಕೃತವದನೆ,
ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿಯಾಗದಿರ್!

ಮೃತ್ಯು

ನನ್ನ ನಾಮಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂ
ತನ್ನ ಗವಿಗೊರಲ್ಲಳಿಂದೊರಲ್ಪುದಯ್ ನರಕಂ;
ಗಿರಿಗಹ್ವರಗಳಿಂ ರೋದಿಸುವಿದೀ ಪೃಥ್ವಿ;
ಬೆಬ್ಬಳಿಸಿ ಬೆಳ್ಳೇವುರ್ವದಯ್ ಸಗ್ಗದ ಮೊಗಂ.
ಪೆಸರ ಭೀತಿಗೆ ಬೆಚ್ಚಿ ಕಂಪಿಪುದೊ ಮೂಜಗಮ್!

ಭೈರವ

ನಿನಗಂಜದಾನ್ ನಿನ್ನಾ ಪೆಸರ್ಗೇಳ್ವೆನೆ?
ಪೇಳ್ ಬೇಗದಿಂದಲ್ಲದಿರೆ ನೀನಿನ್ನೆಗಂ
ಕಾಣದನುಭವನುಣ್ಣಿಪೆನ್!

ಮೃತ್ಯು

ಆ ಗರ್ವಮಿರ್ಕೆ. ಕೇಳ್:
ಮೃತ್ಯುವೆನ್! ದುರ್ ಮೃತ್ಯುವೆನ್ !
ಪುಗಲ್ ಬಯಸಿ ಬಂದಿರ್ಪೆನ್
ಈ ತಪೋವನಕ್ಕೆ!

ಭೈರವ

(ವಿಕಟಹಾಸ್ಯದಿಂದ ನಕ್ಕು)

ಕೆಟ್ಟುದಾವುದವ್ ನಿನಗೀಗೇಳು?

ಬಟ್ಟೆಯೊ ಬಗೆಯೊ?

ಮೃತ್ಯು

ನೀನಾರ್ ಕೇಳಲೈ?

ಭೈರವ

ತಪೋವನಮಂ ರಕ್ಷಿಪ್ಪ ವೃಕ್ಷಭೈರವನೆನ್! —

ಅಮೃತಮೀ ಕ್ಷೇತ್ರಮ್:

ನಿನಗಿದು ದಿಟಂ ಪುಗಲ್ ತಾಣಂ!

ಮೃತ್ಯು

ಮೂಲೋಕದೊಳ್ ಮೀಸೆವೊತ್ತನನ್ ಕಾಣೆನ್

ನನ್ನನ್ ತಡೆವ ಗಂಡನನ್!

ನೀನ್ ತಡೆವಯ್, ವೃಕ್ಷವಾಸಿ?

ಭೈರವ

(ಕಟಹಾಸ್ಯದಿಂದ)

ಆಃ! ಮಾಚೆಲ್ವುಪೆಣ್ಣಲೈ ನೀನ್?

ನಿನಗೆ ಸೋಲದರುಂಟೆ? — ಆದೊಡಂ ಕೇಳ್.

ಮಹರ್ಷಿ ಶಂಬೂಕನುಜ್ವಲ ತಪಃಪ್ರಭಾವದಿನ್

ನನಗೆ ಲಭಿಸಿಪೊಂದು ಕರ್ತವ್ಯ ಧರ್ಮಬಲದಿಂ

ನಿನ್ನನ್, ಒರ್ ಪಜ್ಜೆ ಮುಂದಿಡದವೊಲ್,

ತಡೆಗಟ್ಟಲ್ ಆನ್ ಸಮರ್ಥನೆನ್.

ಮೀರಿ ಮುಂಬರಿಯಲೆಳಸಿದರೆ

ಈ ನನ್ನ ತೋಳ್ಳಳೀ ತ್ರಿಶೂಲ ಪಂಕ್ತಿಗಳ್,

ತೋಳಗಳ್ ಕುರಿಯನ್ ಅರೆಯಟ್ಟುವೋಲ್,

ಅಟ್ಟುವುವು ನಿನ್ನಾಲಯಕೆ ನಿನ್ನನ್!

ಮೃತ್ಯು

ಲಯಮೆ ನಾನ್ ನನಗೆಲ್ಲಿ ಲಯಮಮ್?

ಭೈರವ

ಬೆಳ್ಳರೋಲಾಡದಿರ್ ತಿಳಿಯದೆ ಪದಾರ್ಥಮಂ.

ಮೃತ್ಯು

ಕೆರಳ್ಳದಿರ್ ಅನರ್ಥಮಂ!

(ಮೃತ್ಯುಭಾಯೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಲೆಳಸುತ್ತದೆ)

ಭೈರವ

[ರೌದ್ರವಾಣಿಯಿಂದ]

ಮಹರ್ಷಿ ಶಂಬೂಕದೇವನಾಣೆ!

ಕಲ್ಲವೊಲ್ ನಿಲ್ ನೀನ್!

[ತನ್ನ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ತ್ರಿಶೂಲಗಳನ್ನು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಮುಂದೆ ಬೇಲಿಗಟ್ಟುತ್ತಾನೆ]

ಮೃತ್ಯು

ಎಲೆ ಮರುಳೆ, ಕೇಳ್:

ಶಂಬೂಕ ಋಷಿಯ ಗೌರವಕಾಗಿ ಬಂದೆನಯ್,

ಧರ್ಮದೇವತೆಯಾಜ್ಞೆಯಿಂ.

ನೀನ್ ಆತನ ಮೆಯ್ ಗಾವಲ್;

ನಾನ್ ಉಸಿರ್ ಗೌರವಕೆ ಕಾವಲಯ್!

ತಿಳಿದು ತೆರೆ ಬಟ್ಟೆಯಂ, ಈಡಾಗದಿರ್ ನಗೆಗೆ!

ಭೈರವ

[ಅಚ್ಚರಿವಟ್ಟು]

ಧರ್ಮದೇವತೆಯಾಜ್ಞೆ? ಋಷಿಯ ಗೌರವಕಾಗಿ?

ಮೃತ್ಯುಗೆ ತಪೋವನ ಪ್ರವೇಶಮ್? —

ಜಟಲಮೀ ವಾರ್ತಾ ಕಂಟಕ ನಿಕುಂಜದೊಳ್

ಸಿಲ್ವಿತವ್ ನನ್ನ ಬಗೆ. ಬಡಿಸಿದನ್ ಮೊದಲ್!

ಮೃತ್ಯು

ಇಂದು ಪೊಲ್ಟರೆಯಿನ್, ಆರಾರ್ಗ್,

ಈ ಬನಕೆ ತೆರವಿತ್ತೆ, ಪೇಳ್.

ಭೈರವ

ಸೂರ್ಯದೇವನ ಕಿರಣದೂತರ್ಗ್.

ಮೃತ್ಯು

ಮೇಣ್?

ಭೈರವ

ಪುಣ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಕೂಡಿ

ವಸಂತಗಂಧಾನಿಲಂ ವೆರಸಿ ಬಂದಾ

ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಮನ ಕೀರ್ತಿಕಾಂತೆಗೆ.

ಮೃತ್ಯು

ಮೇಣ್?

ಭೈರವ

ಪ್ರಕೃತಿ ದೇವಿಯ ದೈನಂದಿನ ಪರಿವಾರಕೆ.

ಮೃತ್ಯು

ಮೇಣ್?

ಭೈರವ

ಪಾರ್ವನೋರ್ವನ್ ತನ್ನಣುಗಮ್ ವೆರಸಿ

ಪೂಜಾವಿಧಿಗೆ ಪೂದಿರಿಯಲೆಂದು

ಒಳಪೊಕ್ಕನೈನೆ.

ಮೃತ್ಯು

ಅದೆ ನಿಮಿತ್ತಮೀ ನನ್ನ ಯಾತ್ರೆ

ಭೈರವ : ಕಾರಣಂ?

ಮೃತ್ಯು : ಗೆಯ್ಡನ್ ಅಧರ್ಮಮಂ!

ಭೈರವ : ಂತು?

ಮೃತ್ಯು

ಅವಜ್ಞೆಯಿಂ!

ಭೈರವ

ಆರ್ಗೇ?

ಮೃತ್ಯು

ಮತ್ತಾರ್ಗೇ! ಋಷಿಗೇ!

ನಿನ್ನ ಗುರುದೇವನಾ ಶಂಬೂಕ ಋಷಿಗೇ!

ಭೈರವ

[ಕೆರಳಿ] ಂನ್ ಗರ್ವಮಾ ಪಾರ್ವಂಗೇ?

ಮೃತ್ಯು

ಪುಟ್ಟೂಳಾತಂ ಶೂದ್ರನಾರ್ಗಿದನೆಂದು!

ಭೈರವ

[ತಟ್ಟಕ್ಕನೆ ಬೇಲಿಗಟ್ಟದ್ದ ಶೂಲಪಂಕ್ತಿಯನ್ನೆತ್ತಿ]

ಶಿವಶಿವಾ! ಂನ್ ಭಯಂಕರಂ ಪಾಪಂ

ಶ್ರೀರಾಮನಾಳುತಿರ್ಪ್ಪೀ ಧರ್ಮರಾಜ್ಯದೊಳೆ!

[ಮೃತ್ಯು ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕರಿಮಂಜಾಗಿ ಆಶ್ರಮದ ಕಡೆಗೆ ಚಲಿಸುತ್ತದೆ. ಭೈರವನು ಮಸುಕು ಮಸಕಾಗಿ ಮತ್ತೆ ವೃಕ್ಷರೂಪಿ ಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ.]

ತೆರೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ

ದೃಶ್ಯ ೨

[ತಿಂಗಳ್ಳೆಗಳು ಹಾಲುಚೆಲ್ಲಿದ ಆಯೋಧ್ಯೆ. ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ಅರಮನೆಯ ಬಳಿಯ ಉದ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ವಯಸ್ಸಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬನು ಹುಯ್ಯಲಿಟ್ಟು ರೋದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಸುತ್ತಲೂ ಬಹುದೂರದವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿ, ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಹೂವಿನ ಪೊದೆ ಗಳೂ ಬಳ್ಳಿಗಳೂ ಮರಗಳೂ ರಂಜಿಸಿರುತ್ತವೆ. ನೀಬುಣ್ಣೆಗಳು ನರ್ತಕಿಯರಂತೆ ನಾಟ್ಯವಾಡುತ್ತಿವೆ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಗಲ್ಲಿನ ಅರಮನೆ ಶೋಭಿಸಿದೆ. ಆದರ ಸೋಪಾನಪಂಕ್ತಿ ತರಂಗವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ಉದ್ಯಾನದ ಕಡೆಗೆ ಇಳಿದಿರುವುದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.]

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಕಂದಾ, ಕಂದಯ್ಯಾ, ಕಂದಮ್ಮಾ,
ಓ ಎನ್ನ ಕಂದಾ,
ಸಹಿಪನೆಂತೀ ಬಗೆಯ ಬೆಂಕೆಯಂ,
ನಿನ್ನಗಲ್ಕೆಯಂ.
ಕಣ್ಣೆ ಬೆಳಕಾಗಿದೆ ನೀನ್;
ಬಾಳ್ಗೆ ಉಸಿರಾಗಿದೆ ನೀನ್;
ಮುದಿತನಕ್ಕೊಂದೂರೆಗೋಲಗಿದೆ ನೀನ್, ಪುತ್ರಕ.
ನೀನಳಿಯಲೊರ್ಮೊದಲೆ ಸರ್ವಮುಂ ಕಳಲ್ಪಾನ್
ಜಗತೀ ಶ್ಮಶಾನದೊಳ್ ಜಂಗಮ ಶವಂ!
ನೀನೊರ್ವನೆಯೆ ಕಂದನುಂ ಕಣ್ಣುಮಾಗಿದೆ
ಕುರುಡಿ ನಿನ್ನಬ್ಬೆಯಂ ಮರಳಿ ನಾನೆಂತು ಕಾಣ್ಣೆನ್ ?
ನಾನ್ ಬಳಿಸಾರಲ್
ಪಜ್ಜೆಸದ್ದಂ ಕೇಳ್ಕು 'ಬಾ ಚಿಣ್ಣ ಬಾ' ಎನುತೆ
ಮೊಗದ ಸುರ್ಕಳಿಯೆ ಸುಖವುಕ್ಕಿ ಚಾಚಿದ ತೋಳ್ಗೆ,
ಕರು ಕಳಿದ ಹಸುವ ಹಾಲ್ ಕರೆವ ಗೌಳಿಗನಂತೆ
ನಾನಾವ ಚಕ್ಕಳದ ಕವಡು ಸಂತೈಕೆಯಂ ತುಂಬಿ,
ಬಾಳ್ಗಡಲ ಪೀರ್ವ ಬಡಬಾಗ್ನಿಯಂ ನಂದಿಸಲಿ?
ಪೇಳ್, ಪುತ್ರಕ! ಪೇಳ್! ಪೇಳ್! ಪೇಳ್!
[ತುಸುವೊತ್ತು ಮೌನವಾಗಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುತ್ತಾ]
ಪೋದ ಜನ್ಮಗಳಾವ ದುಷ್ಕೃತವೊ? ಅಲ್ಲದಿರೆ,

ಬಾಳ್ವದಿಗೆ ನಾಂ ಪಡೆದೊರ್ವನೆಯೆ ಮಗನ್,
ಕಣ್ಣೆದುರೆ ಮಡಿವುದನ್ ಕಾಣ್ಬೊಳರೇ
ಈ ಪುಣ್ಯಯುಗದೊಳ್?
ಅಪ್ರಾಪ್ತ ಯೌವನನ್,
ಆಕೃತ ಪಿತೃಕಾರ್ಯನ್,
ಅಪಾಪಜೀವಿತನ್,
ಪಂಚವತ್ಸರದೆನ್ನ ವತ್ಸನ್
ಆವ ಕತದಿಂದಿಂತು ರಾಮರಾಜ್ಯವನುಳಿದು
ಯಮರಾಜ್ಯಕೆಯ್ವಿದನ್?
ನಾನಾವ ಪಾಪಮನ್ ಎಸಗಿದುದೆನಗೆ ನೆನಪಿಲ್ಲ.
ಎಂದುಮ್ ಅನ್ಯತವನೊರೆದೆನಿಲ್ಲ.
ಮೇಣ್ ಹಿಂಸೆಯಂ ಗೆಯ್ವಿನಿಲ್ಲವ ಜೀವಿಗುಂ.
ಮತ್ತಾರ ದುಷ್ಕೃತಕಿಂದು ಕೊಲೆವೋದುದೆನ್ನ ಶಿಶು?
(ದುಃಖಾತಿಶಯದಿಂದಲೂ ಕೋಪದಿಂದಲೂ)
ಪೇಳ್ ನೀನ್, ಓ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳಿರುಳೇ!
ಪೇಳ್ ನೀನ್, ಓ ಇಕ್ಷ್ವಾಕು ರಘುದಿಲೀಪಾದಿ
ರವಿಕುಲ ನರೇಂದ್ರ ರಾಜ್ಯಧರ್ಮಸ್ವರೂಪಿಣೀ
ಹೇ ಅಯೋಧ್ಯಾ ನಗರಲಕ್ಷ್ಮೀ!
ಪಿಂತೆಂದುಂ ಕಂಡುದಿಲ್ಲಿಂತಪ್ಪ ಘೋರಮಂ;
ಮೇಣ್ ಕೇಳ್ವುಮಿಲ್ಲಮ್.
ಶ್ರೀರಾಮನಾಳ್ವಿಂದೆ ರಾಮಪ್ರಜೆಗೆ ಕುಂದೆ?
ದೊರೆಯ ದೋಷಮೆ ಕಾರಣಂ ಪ್ರಜಾಸಂಕಟಕೆ!
ಪೆರತಲ್ತು ! ಪೆರತಲ್ತು!
ಏನೊ ಒಂದಿರಲ್ವೇಳ್ವುಮಾ ರಾಮಪಾಪಂ!
(ಆಲೋಚಿಸಿ ತರಿಸಂದು)
ಪೆರತೇನ್?
ಸಾಲದೇನಾ ಶೂದ್ರನ ತಪಕೆ ಮುನಿದ ಧರ್ಮಶಾಪಂ!
(ದಿಟ್ಟದನಿಯಿಂದ)
ಮಡಿದ ಮಗನನ್ ಮರಳ್ವದಿದೋಡೆ
ಕೇಳ್, ಓ ರಾಮಚಂದ್ರ,

ಸಾವನಿಲ್ಲಿಯೆ ನಿನ್ನರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಗೈಯ್ದು ಸುಖದಿನಿರು; ಇರು; ಇರು!

(ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ)

ಆಗಸವೇ, ನೀನ್ ಸಾಕ್ಷಿ!

ತಣ್ಣದಿರನೇ, ನೀನ್ ಸಾಕ್ಷಿ!

ಓ ಅಯೋಧ್ಯೆ, ನೀನುಂ ಸಾಕ್ಷಿ!

ಕೇಳಿಮ್, ಓ ಸಗ್ಗದೊಳಿರ್ಪ ನೇಸರ್ ಬಳಿಯ ಅರಸರಿರ,

ನೀಮೆಲ್ಲರುಮೆನ್ನ ಪೂಣ್ಣೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ್!

(ಕುಸಿಯುತ್ತಾನೆ)

[ಬೆಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಗಾಗಿರುವ ಹಾಲ್ಗಲ್ಲಿನ ಅರಮನೆಯ ನೀಲಶರೀರಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಕರುಣಮುಖಮುದ್ರೆಯಿಂದಲೂ ಹುಡುಕುವವನಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತಲೂ ಗಂಭೀರವಾಗಿ, ಆಶೆಯಂತೆ, ಆಶೀರ್ವಾದದಂತೆ, ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೂರದಿಂದಲೇ ಆತನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಭಯಭಕ್ತಿಯಿಂದಿದ್ದು ಕೈಮುಗಿದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀರಾಮನು ಬಳಿಬಳಿಗೆ ಬಂದಂತೆಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ದುಃಖ ಭಾವವೂ ಧನ್ಯಭಾವಕ್ಕೆ ತಿರುಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀರಾಮನು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟು ಮುಂದುವರಿದಂತೆಲ್ಲ, ಒಂದೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆಗೆಂಬಂತೆ ಒಂದೊಂದು ಮಾತನ್ನು ಧ್ವನಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತನಗೆತಾನೆ — ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.]

ತ್ರಿಭುವನ ಪುಲಕಕಾರಿ ಧನ್ಯಮಿ ದರ್ಶನಂ!

ಕ್ರಮನ್ಯಾಸಂ ಸಪ್ತಸಾಗರ ಜೀವನಕ್ರಮಂ!

ವ್ಯೋಮಮ್ ವಪುಃಕಾಂತಿ!

ವನಾದ್ರಿ ಸಂಗದಿಂದಂಗಮೆ ವನಾದ್ರಿಯಾಗಿರ್ಪನ್!

ದಶರಥ ಪುತ್ರನೀತನ್ ರಘುಶ್ರೇಷ್ಠನೆ ದಿಟಂ. —

ಕರುಣಮೂರ್ತಿಯೀತನ್ ಕೌಸಲೆಯ ಕಂದನೆ ವಲಂ.

ಋಷಿಶಿಷ್ಯನೀತನ್ ಮಹಾ ಸಂಯಮಿಯೈಸೆ.

ಹರಧನುವ ಮುರಿದವನ್ ಸುರಧನುಸ್ಸುಂದರನ್,

ಮೈಥಿಲೀ ಮನೋಹರನ್ ಕುಸುಮಕೋಮಲನ್.

ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮನ್, ಗಿರಿವನಪ್ರಿಯನ್. —

ದಶಗ್ರೀವಾರಿ, ಉಪಗ್ರನೀತನ್, ವಜ್ರಪ್ರಜ್ಞಾ ಕರೋರನ್!

ಅಂಜನಾಸುತ ಹೃದಯಮಿತ್ರನ್, ಪವಿತ್ರನ್,

ಪಂಚವಟಿಯೊಳ್ ನಿಂದವನ್; —

ಗೋದಾವರಿಯ ಮಿಂದವನ್;

ದೈತ್ಯಕೋಟಿಯ ಕೊಂದವನ್. —

ಶಬರಿಯ ಕಯ್ಯ ಪಣ್ಣಲಂಗಳನ್ ತಿಂದವನ್.

ಮೇರುಭವ್ಯನ್!

ಪ್ರೇಮಮೂರ್ತಿ, ಧರ್ಮಮೂರ್ತಿ, ಕ್ಷಮಾಮೂರ್ತಿ;

ಶಿಷ್ಯರಕ್ಷಾಮೂರ್ತಿ, ದುಷ್ಯಶಿಕ್ಷಾಮೂರ್ತಿ,

ನರದೇವನೀತನ್ ಪರದೈವಮೆ ವಲಂ! —

ಆಶಾಸ್ವರೂಪಿಯೀತನ್

ಬಂದಪ್ಪನಾಶೀರ್ವಾದಮೈತಪ್ಪವೋಲ್.

ಧನ್ಯನಾನಿನ್ ಬರ್ದುಕಿದೆನ್!

ಬರ್ದುಕಿದೆನ್! ಬರ್ದುಕಿದೆನ್!

ಬರ್ದುಕದಿರ್ಪನೆ ನನ್ನ ಕಂದನ್?

ಬರ್ದುಕಿದನ್, ಅವನುಂ ಬರ್ದುಕಿದನ್!

[ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತ್ತಾ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ]

ಶೀರಾಮ

[ರಾಜರಜಗಾಂಭೀರ್ಯದಿಂದ ಬರುತ್ತಾನೆ]

ಈ ವಸಂತಪೂರ್ಣಿಮಾ ರಜನಿಯುಂ

ಈ ಅಯೋಧ್ಯಾಶಾಂತಿಯುಂ

ತನ್ನ ಕರಣಕಥೆಯಿಂ ಕದಡಿದಾ ದುಃಖ,

[ಸುಯ್ಯುತ್ತಾನೆ]

ಅಗಲ್ಲರಮೆಯ್ಯಳನೆ ನೆನೆಯುತಿರ್ದೆನ್ನ

ಸೀತಾಶೋಕಮನಿತುಮನ್ ಮರುಕೊಳಿಸಿದಾ ದುಃಖ

ಎಲ್ಲಿರ್ಪನ್? ಎತ್ತವೋದನ್?

[ಸ್ವಲ್ಪ ನೋಡಿ]

ಇತ್ತಣಿಂದೀ ತೋಂಟದಿಂದೈತಂದುದಾ ರುದಿತಂ.

[ವ್ಯಂಗ್ಯಸ್ಮಿತನಾಗಿ]

ನನ್ನ ಬಾಳಾಗಿವಿಗೇಗಟುಮ್

ರೋದನಮೆ ಸಂಗೀತಮಾಯ್ತುಲಾ!

ಅವತಾರಿಯುಣ್ಣ ಕೂಳತ್ತಿ ಗೋಳ್;

ಕುಡಿವಮರ್ದಲೈ ಕಣ್ಣೀರ್!

[ತನ್ನಡೆಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಗಮನಿಸಿ]

ಆರೂ ಬರುತಿಪ್ಪರೀ ಎಡೆಗೆ.

[ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ]

ಮುದಿಯನ್; ಪಾರ್ವನ್; ದುಃಖ ಜರ್ಜರಿತನ್.

ಈತನಾ ಪುಯ್ಯಲ್ವಿದನೆ ಇರಲ್ ವೇಳ್ಕುಮ್.

[ಎರಡು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂಬರಿಯುತ್ತಾನೆ]

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

[ಬೇಗ ಬೇಗ ಬರುತ್ತಾ]

ಅನಾಥ ರಕ್ಷಕಾ, ದುಃಖವಿಮೋಚಕಾ,

ಸರ್ವಲೋಕಪ್ರಭೂ, ಸಲಹು, ಸಲಹು!

[ಕಾಲಿಗೈರುತ್ತಾನೆ]

ಶೀರಾಮ

ಏಳಿಮೇಳಿಮ್, ಮುದುಕರ್, ಪಿರಿಯರ್, ಪಾರ್ವರ್,

ನೀಂ ಗುರುಜನಸಮರೆನಗೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಅರ್ಥಿಸಹಜಮನೆಸಗಿದೆನ್, ದಾಶರಥಿ.

ಕಟ್ಟಳಲ್ಲುಂಟೆ ಮತಿ? ತಿರುಪೆಗೆತ್ತಣ ಪೆರ್ಮೆ?

ಶ್ರೀರಾಮ

ಅರ್ ನೀಮ್? ದುಃಖಮೇನ್

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ನೀನ್ ವಿಚಾರಿಸಲ್ ದುಃಖಮೆಂಬುದುಮುಂಟೆ? —

ನೀನ್ ಪಾರ್ವರನ್ ಮೊಗದಿಂದುಗುಳ್ಳಾತನಂ

ಪೊಕ್ಕುಳಿಂ ಪೆತ್ತತನಲ್ತೆ?

ಕಾಲಮನೆ ಕೂಸೆಂಬ ನಿನಗಿಂ ವೃದ್ಧರಿಪರ್ರೆ?

ವಿಶ್ವಮಂ ಸೃಜಿಸಿದಾ ಪಿರಿಯಂಗೆ ಪಿರಿಯನ್

ನಿನಗೆ ನಾನೆರಗಿದೋಡೆ ವಿಪರೀತಮಲ್ಲು.

ಮನುಷ್ಯರೀತಿಯಿಂದಪ್ಪೊಡಂ ನಿನಗೆ

ಪೊಡವಿಯೊಡೆಯಂಗೆ ಪೊಡವಡುವುದೆ ಪಾಳಿ.
ಪ್ರೇಮ ಸಾಧನದಿಂ ನೀಂ ಮಹಾತಪಸ್ವಿಯಲ್ಲೆ?
ಪಿರಿದೇಗಳುಂ ತಪಂ. ಗುಣಕ್ಕೆ ಮಚ್ಚರಮೆ?

ಶ್ರೀರಾಮ

ಪಿರಿದನೊಲ್ವರುಂ ಪಿರಿಯರ್, ವಿಪ್ರೋತ್ತಮ!
ಪೇಳಿಮ್ ನಿಮ್ಮಳಲ್ಕೆಯಂ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಅಪಹರಿಸಿದನ್ ಪಂಚವತ್ಸರದೆನ್ನ ಕಂದನನ್. . . .

ಶ್ರೀರಾಮ

ಆವನ್ ಆ ನೀಚನ್?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಯಮನೆಂಬ ಕಿರ್ತಿಯಾ ವೈವಸ್ವತನ್!

ಶ್ರೀರಾಮ

ದಿಟಿಮೆ!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ನನ್ನೊಡನೆ ಬಪ್ಪೆಯಪ್ಪೊಡೆ ತೋರ್ಪೆನಾ ತಾಣಮಂ;
ಮೇಣ್, ನನ್ನೊರ್ವನೆಯೆ ಕುವರನಾ ಪೆಣಮುಮಂ,

[ಅಳುತ್ತಾ]

ಹೇ ದಯಾನಿಧಿ,

ಕ್ಲೇಶ ಕಾಲದೊಳೆಲ್ಲರುಂ ನಿನ್ನ ಪೆಸರನುಸಿದರ್
ರಕ್ಷೆಯಂ ಪಡೆವರಯ್. ನಿನ್ನನೆಯ ಬೇಡುತಿಹೆನಾಂ
ನನ್ನ ಕಂದನ ಹರಣಮಂ ಬಿಕ್ಕೇನೀಡೆನಗೆ.

ನೀನ್ ಕೃಪಾಭಿಯಲ್ಲೆ? —

ಸುಲಭಸಾಧ್ಯಮ್ ನಿನಗೆ ಅದೆಂತಪ್ಪ ಕರಿನಮುಂ.

ಲೋಕಾಪವಾದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನರ್ಥಾಂಗಿಯಂ,

ಬೆಂಕೆವೊಕ್ಕೆಯ್ತಂದ ಪರಿಶುದ್ಧೆಯಂ,

ಸೌಂದರ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆ ಸೀತಾದೇವಿಯಂ
ತುಂಬು ಬಸಿರಿಯೆಂದೆರ್ದೆಸೋರದಡವಿಗಟ್ಟಿ
ನಿನ್ನಾ ಭೀಷ್ಮಪೌರುಷವ ಮೆರೆದೆಯಲ್ಲೆ?

ಶ್ರೀರಾಮ

[ನಿಡುಸುಯ್ಯು ಮೊಗಮಂ ಪಿಂಡಿ]

ಸಾಲ್ಗುಮಾ ಕಥನಂ, ದ್ವಿಜನ್ಮ,
ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚಿಗೂರ್ಗಚ್ಚನಿದಿರೊಡ್ಡಿ ನಂದಿಪ್ಪಪೋಲ್
ನಿನ್ನಳಲ್ಲೆನ್ನಲ್ ಪರಿಹಾರಮೇನ್?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಮನ್ನಿಸು, ಮಹೀಶ್ವರ.
ನನ್ನ ಕಂದನ ಹರಣಮಂ ಬೇಡಿ ಬಂದೆನ್;
ಕೃಪೆಯಿಂದದನ್ ನೀಡು.

ಶ್ರೀರಾಮ

ದ್ವಿಜೋತ್ತಮ, ನೀಂ ಪೇಳ್ವುದಕ್ಕಜಮ್!
ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ವೈವಸ್ವತನ್ ನಿರ್ನೇರಂ
ನನ್ನ ರಾಜ್ಯದೊಳಿಂತು ಗೆಯ್ಯನಲ್ಲಂ.
ಇದರೊಳೊಂದೇನೊ ಧರ್ಮಚ್ಯುತಿಯಿರಲೆವೇಳ್ಕುಂ.
ಅಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲನಂ, ಬಾಲನಂ,
ಕೊಂಡೊಯ್ಯ ಕಾಲನಂ ಕಾಲ್ಗಡಿಸುವೆನ್
ತಪ್ಪು ಅವನದಾಗಿರಲ್. — ಆದೊಡಾಂ
ಅಪರಾಧಮ್ ಅವನದೆಂದಾಳೋಚಿಸೆನ್.
ನೀಮ್ ಏನಾದೊಡಂ ಅಪೂಜ್ಯಮಂ ಗೆಯ್ಯಿರೇನ್?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಪೆರ್ನಡೆಯ ತಾಯ್ತಂದೆವಿರ್ ನನ್ನವರ್.
ಬಿಜ್ಜೆಗಲಿಸಿಪೋರ್ಜರುಂ ಸಜ್ಜನರ್.
ಪಾರ್ವರೊಳ ಪುಟ್ಟಿಪುರ್ವದನ್ನಾತ್ಮಂ, ಪ್ರಭೂ.

ಶ್ರೀರಾಮ

ಮಾನ್ಯರ್ ನೀಮ್.

ಧನ್ಯಂ ನಿಮ್ಮನ್ನರಂ ಪಡೆದನ್ನ ರಾಜ್ಯಂ. —

ಇನ್ನಾರಾದೊಡಂ ಗೆಯ್ಯರೇನಧರ್ಮಮಂ

ನಿಮ್ಮ ಮಗನಳಿವಿಂಗೆ ಕಾರಣಮೆನಲ್?

ನೀಮ್ ಅರಿತಿಪೋಡೆ ಆದನ್ ಒರೆಯಿಮ್;

ಅಳಿಪೆನದನ್.

ಕಾರಣದ ನಾಶದಿಂ ನಾಶಮಪ್ಪುದು ಕಾರ್ಯಮುಮ್.

[ದೃಢವಾಣಿಯಿಂದ]

ನನ್ನ ರಾಜ್ಯದೊಳಿರಲ್ಕಾಗದು ಅಧರ್ಮಿ!

[ಶ್ರೀರಾಮನ ಧರ್ಮಶೋಪಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಬೆದರುತ್ತಾನೆ. ಮಿಳ್ಳಿಳನೆ ನೋಡುತ್ತಿರುವಾತನಿಗೆ ರಾಮನು ಧೈರ್ಯಹೇಳುವಂತೆ]

ಬಿಡಿ ಬೆದರ್ಕೆಯಂ! ದಿಟಮನೊರೆಯಿಂ!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಕ್ಷಮಿಸಯ್, ಮಹಾಪುರುಷ. ಜಿಹ್ವೆ ತೊದಳ್ಳವುದೆನಗೆ.

ಶ್ರೀರಾಮ

ನಿಜವನುಸುರಲ್ಕೆ?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ನಿನ್ನಿದಿರೆ ನಿನ್ನ ಪೆಸರಂ ಪೇಳ್ವುದರ್ಕ್ಕಳ್ಳಿ!

ಶ್ರೀರಾಮ

[ನನು ಬೆಚ್ಚಿದಂತಾಗಿ ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೆ]

ಅಪರಾಧಂಗಳ್ಲೆ ನಾನೆ ಮೂಲಮೋ ಏನ್?

ಅಂದಸಗನಾಡಿದನ್; ಇಂದೀ ಪಾರ್ವನ್!

[ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ]

ದ್ವಿಜೋತ್ತಮ, ಸತ್ಯಂ ಸರ್ವಪೂಜ್ಯಂ.

ಸತ್ಯಕಂಜಲ್ ತರಮೆ? ಪೇಸಲಿಲ್ಲವಗಂ

ಸತ್ಯಮನ್ನಾಲಿಸಲ್ಕೀ ದಶರಥಾತ್ಮಜಂ.

ಸತ್ಯಮಾರ್ಗಂ ಕ್ಷೇಮಮೇ, ಇಳಿಯ ಪಿರಿಯ,
ಪೇಳ್ವರ್ಗಂ, ಕೇಳ್ವರ್ಗಂ. — ತಳ್ವದೆ ಪೇಳಿಂ!
ನನ್ನದೇನಪರಾಧಂ? ನನ್ನಿಂದಮೇನಧರ್ಮಂ?
ಜನ್ಮದಿಂ ಮಾತ್ರಮಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮದಿಂದಮುಂ
ಗುರುಗಳಪ್ಪಿರಿ ನೀಮ್.
ಪೇಳಿಮ್, ತಳ್ವದೆ ಪೇಳಿಮ್!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಶಿಷ್ಯಪರಿತ್ರಾಣ ಮೂರ್ತಿ, ಕೇಳ್:
ಇಂದು ಬೆಳಗುಂಬೊಳ್ಳು ದೇವಾರ್ಚನೆಗೆ
ಪೂದಿರಿಯಲೆಂದು ನಾಂ ಪುತ್ರಕಂವೆರಸಿ
ಸಾರ್ಧನೊವೆಸರ ಬನಮಂ.

ಶ್ರೀರಾಮ

ಪೆನರಿಪುರ್ದೇನಾ ಬನಕೆ? ಇಪುರ್ದೆತ್ತಣ್ಣೆ?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಪಾಪಕರಮೆಂದುಸಿದ್ಧನಿಲ್ಲಾ ಪೆನರನ್.
ಇಪುರ್ದದು ಮೃತ್ಯುದಿಶೆಯೊಳ್.

ಶ್ರೀರಾಮ

ಪೆನರೊಳೇನ್ ಪಾಪಂ? ಉಸಿರಿಂ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಶಂಬೂಕಾಶ್ರಮವೆಂದು ಕರೆವರಾ ಕಾಡನ್.

ಶ್ರೀರಾಮ

[ಚಿಂತಾಮಗ್ನನಾಗಿ, ಬಳಿಕ]

ಓಹೊ ಈಗಳೆನಗೆ ಬೆಳಕು ಮೂಡುತಿದೆ! —
ಮುಂದೆ?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಮುಂದೇನ್, ಮಹಾಪ್ರಭೂ?

ಕಂಡೆವಿವರೂಮಾ ತಪಂಬಡುತ್ತಿದನಂ,

ಶೂದ್ರನಂ ಶಂಬೂಕವೆಸರಾಂತನಂ,

ಋಷ್ಯವೇಷದಾ ಪಾಷಂಡಿಯಂ.

[ಶ್ರೀರಾಮನ ಹುಬ್ಬು ಗಂಟಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಅಲೋಚಿಸುತ್ತಾ ನುಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ತನ್ನಲಿಯೆ ತಾನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

]

ಈಗಳಾ ಶೂದ್ರಂಗೆ ತಕ್ಕುದಕ್ಕುಂ.

ಅಧರ್ಮಶ್ರವಣಮಾತ್ರದಿಂ, ಕೋಪದಿಂ,

ಏಂ ರೌದ್ರಮಾದುದೀ ರಾವಣಾರಿಯ ಮುಖಂ!

ಶ್ರೀರಾಮ

[ಸೌಮ್ಯನಾದವಂತೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿ]

ನಮಸ್ಕಾರಂಗೆಯ್ಪಿರೇಂ?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಕಿವಿಮುಚ್ಚಿ)

ಶಿವ ಶಿವ ಶಿವ!

ಅಂತಪ್ಪ ಘೋರಮಂ ನಾವೆಸಗಿದೆವಲ್ಲ.

ಅರಿಯದಾ ಕುವರಂ ಕೈಮುಗಿಯಲಿದರ್ನ್;

'ಮಾಣ್, ಶೂದ್ರಂಗೆ ತುಳಿಲ್ ಗೆಯ್ಯಲಾಗ!'

ಎಂದಾಂ ಬುದ್ಧಿಯಂ ತಿದ್ದಿ ತಡೆದೆನ್.

ಶ್ರೀರಾಮ

[ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ]

ಎಂತಾದೊಡಂ ತಾಮ್ ವೇದಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲೆ!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯದೊಳಿದುರ್ಮ

ಆನಿತೊಂದನಾದೊಡಂ ಅಧರ್ಮಮಂ

ತಡೆಯದಿರೆ ನರಕಮಾಗದೆ ನಮಗೆ?

ಶ್ರೀರಾಮ

ಓವೊ ದಿಟಂ; ಸ್ವರ್ಗಮಪ್ಪುದನೆಸಗಿದಿರಿ!
ಆ ಸೈಪಿನೊಂದು ಮೆಯ್ಯಿಗೇ ನಿಮ್ಮರ್ಭಕಂ
ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾದನೆಂಬಿರೇಂ?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಅಲ್ಲಲ್ತು, ರಾಮಚಂದ್ರ,
ಶೂದ್ರನ್ ತಪಂಗೆಯೊಂದು ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ,
ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮದುಲ್ಲಂಘನೆಯ ಪಾಪಕ್ಕೆ,
ನಿನ್ನ ಬಾಲಪ್ರಜೆಯೊರ್ವನ್ ಬಲಿಯಾದನ್. —
ಮುಂದಾವ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಮಂ ಗೆಯ್ಯಲಿರ್ದನೊ?
ಆವ ಶಾಸ್ತ್ರವನೊರೆಯಲಿರ್ದನೊ?
ಆವ ಕಬ್ಬಮಂ ಕಟ್ಟಲಿರ್ದನೊ?
ಆವ ತಪದಿಂದಾವ ಸಿದ್ಧಿಯ ಪಡೆಯಲಿರ್ದನೊ?
ಆ ಪ್ರಜೆ ಶೂದ್ರನ ತಪೋದುಷ್ಯತಿಗೆ ಬೇಳ್ತೆಯಾದನ್!
ಪಾವಗಿದು ತೀರ್ದನ್!
(ಅಳುತ್ತಾನೆ)

ಶ್ರೀರಾಮ

[ಸ್ವರ್ಗತ. ಕನಿಕರದಿಂದಲೂ ಕೋಪದಿಂದಲೂ]
ಈ ವರ್ಣಗರ್ವಾಂಧಂಗೆ,
ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಮೂರ್ಖಂಗೆಂತೊ ಬುದ್ಧಿಗಲಿಪೆನ್?
ಶಂಬೂಕನ್ ಮಹಾಯೋಗಿ.
ತಪಸ್ವಿಯ ತಿರಸ್ಕೃತಿಗೆ ಮುನಿದ ಧರ್ಮಂ
ತಂದುದೀತನ ಮುದ್ದು ಕಂದಂಗೆ
ನನ್ನ ರಾಜ್ಯದೋಳುಂ ಅಕಾಲ ಮೃತ್ಯುವಂ.
ತನ್ನ ತಪ್ಪನೆ ತಿಳಿಯಲಾರದೀತನ್,
ಮರೆಯಿಂದಮೆನ್ನನ್,
ಬಹಿರಂಗಮಾ ಶಂಬೂಕಯೋಗಿಯನ್
ನಿಂದಿಸಿತ್ತಿರ್ಪನ್
(ಆಲೋಚಿಸಿ, ನಿರ್ಣಯಿಸಿ, ಮತ್ತೆ)

ತೋರ್, ದ್ವಿಜನ್ಮ, ಶಂಬೂಕ ವಿಪಿನಮಂ.
ನಡೆವಮಾ ಎಡೆಗೆ, ತೊಡೆವಮ್ ಅಧರ್ಮಮಂ.
ರಾಮರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಅಧರ್ಮಮೆ ಮೃತ್ಯು.
ಅಧರ್ಮ ಸಂಹಾರಮೆ ಮೃತ್ಯುವಿಜಯಂ:
ಅರನ ಗೆಲ್ ಯಮನ ಸೋಲ್!
ಬರ್ಮಕಲ್ ಧರ್ಮಂ ಬರ್ಮಕುವನ್ ನಿನ್ನಣುಗನ್!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

[ಸ್ವಗತ]

ರಾಮ ನಿಂದೆಯುಮ್ ಅವ್ಯರ್ಥಮೆನಲ್
ಪೊಗಳ್ಗೆ ಇನ್ನೆಂತೊ ಸಫಲಮಕ್ಕುಂ?

[ರಾಮನಿಗೆ]

ಪೋಗುವಂ, ರಕ್ಷಸಾರಿ. ಧನ್ಯನಾದೆನ್.

ಶ್ರೀರಾಮ

ಬನ್ನಿಮ್.

[ಆಕಾಶದೆಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ]

ಪುಷ್ಪಕವೇರ್ದು ಶಂಬೂಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆದುವಮ್.

[ಶ್ರೀರಾಮ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ಪುಷ್ಪಕವನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಾನೆ. ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯ ಕಿರುಗಂಟೆಯ ಟಿಂಟಿಣಿಯ ಮಧುರನಾದವು ಕೇಳಲಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಚ್ಛಾರೂಪದ ಕಾಮಗಮನದ ಆ ಬಾನ್ವೇರು, ಬೆಳ್ಳಿಗಳೆ ಹೆಪ್ಪಾಯ್ತೊ ಎಂಬಂತೆ, ಮುಗಿಲ್ ಮುಗಿಲ್ ಗೋಚರವಾಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆಳಿಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀರಾಮನೊಡನೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೂ ತೇರಿಗೆ ತುಳಿಲ್ ಗೆಯ್ತು ಅಡರುತ್ತಾನೆ. ವಿಮಾನವು ಮೇಲೆದ್ದು ಹಾರಿ, ದೂರದೂರವಾಗಿ, ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿ, ನಾದಾವಶೇಷವಾಗುತ್ತದೆ.]

ತೆರೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ

ದೃಶ್ಯ ೩

[ಶಂಬೂಕಾಶ್ರಮದ ವನ್ಯನೀಮೆ. ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಬೆಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಂದಿದೆ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ನಿಶ್ಯಬ್ದ. ಹೂವಿನ ಹೊದೆ ಬೆಳೆದ ಒಂದು ಹುತ್ತದೆಡೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಮಾರನು ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ. ಕಳೆಬರಕ್ಕೆ ಸಮಿಪದಲ್ಲಿ ಛಾಯಾರೂಪಿ ಮೃತ್ಯು ನಿಂತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಆನತಿ ದೂರದಲ್ಲಿಯೆ ಸಮಾಧಿಮಗ್ಗನಾಗಿರುವ ಶಂಬೂಕ ಮಹರ್ಷಿಯ ಧ್ಯಾನಸ್ಥಿಮಿತವಾದ ಆಕೃತಿಯೂ ಇಂಗಿತವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆತನ ಸುತ್ತಲೂ ಹಳು ಬೆಳೆದಿದೆ. ಶ್ಮಶ್ರುಮಯವಾದ ಮುಖವೂ ಜಟಾಸ್ತ್ರೋತಗಳೂ ಬಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣೆಗೊಂಡಿವೆ. ಅರ್ಧಭಾಗದ ಮೆಯ್ಯೆ ಹುತ್ತವೂ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಆ ಭವ್ಯ ದೃಶ್ಯವನ್ನಾವರಿಸಿ ಒಂದು ತೇಜಸ್ವಿನ ಪರಿವೇಷವೂ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರವೇ ವೇದ್ಯವಾಗುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಲೀನವಾಗಿದೆ ಋಷ್ಯಾಕೃತಿ. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ವನದಲ್ಲಿ ಭಾವಸಂಚಾರವಾದಂತಾಗಿ, ಎಲರು ತೀಡಿ, ಹೂಬಳ್ಳಿ ಹೊದೆ ಎಲ್ಲವೂ ತಲೆಯೊಲೆಯುತ್ತವೆ. ಮೃತ್ಯುವೂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಾಗಿ ಕೈಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಆ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ್ವಿತೀಯನಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆತನ ವದನ ಭಾವದೀಪ್ತವಾಗಿದೆ. ತನ್ನಾನಂದಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಮಾತಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತಿದೆ.]

ಶ್ರೀರಾಮ

ಏನ್ ಶಾಂತಿ ನೆಲಸಿರ್ಪುದೀ ಚೆಲ್ವಿನೊಳ್;
ಅನುಭವಮೆ ಪೇಳ್ವುದು ಇದು ಋಷಿಯ ಬೀಡೆಂದು.
ತಪೋಮೈಮೆಗೆಣೆಯುಂಟೆ?
[ರಸಾನುಭವ ಮಾಡುವವನಂತೆ ಧ್ಯಾನಭಂಗಿಯಿಂದ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ.]

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

[ಸ್ವಗತ]
ಸೋಜಿಗಮಾಗಿರ್ಪುದೀ ರಾಜೆಂದ್ರನೀ ತೆರಂ!
ಅರಮನೆಯೊಳಿರ್ಪೀತಂಗೆ ಗಿರಿವನಪ್ರಕೃತಿಯನೆ
ಅದೇನ್ ಪ್ರೇಮವೋ? ಅದೇನ್ ಮೋಹವೋ?
ಸೀತೆಯನ್ ಅರಣ್ಯಕೆ ವಿಸರ್ಜಿಸಿದೀತಂಗೆ
ಅರಣ್ಯಮೆ ಸೀತೆಯಾಗಿರ್ಪೆಳ್!

ಶ್ರೀರಾಮ

(ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ)
ತೋರಿಮ್ ಆ ತಾಣಮಂ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಬಾ, ಪ್ರಭೂ, ತೋರ್ದಪೆನ್.

(ಮುಂದೆ ನಡೆದು)

ನೋಡಲ್ಲಿ! ನೋಡಲ್ಲಿ, ಕೋಸಲೇಶ್ವರ,

ಕೆಡೆದಿರ್ಪುದೆನ್ನ ಕುಲಗೋಪುರದ ಕಲಶಮಣಿ;

[ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿ]

ರಕ್ಷಿಸಯ್, ರಕ್ಷಿಸಯ್ ನನ್ನೀ ಕಣ್ಣಿಯಂ!

[ಶವದೆಡೆ ಕುಸಿಯುತ್ತಾನೆ]

ಶ್ರೀರಾಮ

[ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಅಸ್ಥಿರನಾಗಿ ಕಣ್ ತೊಯ್ದು, ಸ್ವಗತ.]

ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಂಗುಂ ಅಧೈರ್ಯಮನೊಡರ್ಚುವುದೀ

ಪುತ್ರಶೋಕದ ದೃಶ್ಯಮೇಗಳುಮ್!

ನನ್ನಗಲೈಗಂದು ಎದೆಬಿರಿಯಲ್ ಪಳಯಿಸಿದಾ

ನನ್ನಯ್ಯನಂ ಬಗೆಗೆ ತರ್ಪನೀ ಮುದುಕ ತಂದೆ! —

ಏನ್ ಮಾಯೆ?

ಅಮೃತ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಮಾದರ್ಗಂ

ಮೃತ್ಯು ಸಂಕಟಲರಂ!

ನಾಟಕದ ನಿಜವನರಿವಿದು

ನೇಪಥ್ಯಮಂ ಪೊಕ್ಕ ಮೇಲಲೈ?

[ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಬಳಿಗೆಯ್ಲಿ]

ರೋದಿಸದಿರ್ ಅಬೋಧನೊಲ್, ವೇದವೇತ್ತ.

ನಡೆದೊಂದಧರ್ಮಮಂ ಪರಿಹರಿಸಲೊಡಂ

ಅಮೃತನಕ್ಕುಮ್ ನಿನ್ನೀ ಚಿರಂಜೀವಿ!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

[ಉನ್ನತ್ತ ಹರ್ಷದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು]

“ಅಮೃತನಕ್ಕುಮ್ ನಿನ್ನೀ ಚಿರಂಜೀವಿ!”

ಸತ್ಯವಾಕ್ ನೀನ್, ಇಕ್ಷ್ವಾಕುಕುಲೇಂದ್ರ,

ಇನ್ ಎನ್ನ ಕಂದನ್ ಚಿರಂಜೀವಿ! —

ಪರಿಹರಿಸಾ ಅಧರ್ಮಚಾರಿಯನ್ ಶೀಘ್ರದಿಂ.

ಶ್ರೀರಾಮ

[ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂತಿದ್ದ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ]

ಇದೇನ್ ನೀನ್, ಈ ತಪೋವಿಪಿನದೊಳ್?

[ಮುಗುಳ್ಳಗೆವರಸಿ]

ಉಪವಾಸಮಾಚರಿಸುತಿರ್ಪೆಯೇನ್?

ಮೃತ್ಯು

[ಹಸನ್ಮುಖಿಯಾಗಿ]

ತಂಪಂಗೈಯ್ಯುತಿರ್ಪೆನ್!

ಶ್ರೀರಾಮ

[ವಿನೋದದಿಂದ]

ಆರ ಅಮಂಗಳದ ಅದಾವ ಸಿದ್ಧಿಗೊ?

ಮೃತ್ಯು

ದೈತ್ಯವೈರಿಯ ಧರ್ಮಸಿದ್ಧಿಗೆ!

ಶ್ರೀರಾಮ

ಅನೇಕ ವಂದನಂಗಳ್ ನಿನಗೆ!

ಮೃತ್ಯು

ಧನ್ಯಳೆನ್!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಅರೊಡನೆ ಸಂವಾದಮೀ ಆಕಾಶವರ್ಣಂಗೆ!

ಶ್ರೀರಾಮ

ದ್ವಿಜೋತ್ತಮ, ನೀಂ ಪೇಳ್ವಾ ಅನಧಿಕಾರಿ,

ಆ ಶೂದ್ರನ್

ತಪಮಿರ್ಪ ತಾಣಮಂ ತೋರ್ಪುದೆ ತಡಂ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

[ಕೈದೋರಿ]

ಅದೆ ನೋಡಾ ವಲ್ವಿಕದೆಡೆ.

ಶ್ರೀರಾಮ

[ಸ್ವಗತ]

ಎನ್ ಜಿಹೈ ಈ ಪಾರ್ವನದು?

ಮಾತು ಮಾತಿನೊಳೆನ್ನ ಮರ್ಮಮಂ ಚುಚ್ಚುವನ್.

ವಲ್ವಿಕಮೆಂಬಾ ಪದವನಾಲಿಸಿದೆನಗೆ

ಸೀತೆಯಂ ಸಲಹುತಿರ್ಪಾ ಮಹಾ ಕವೀಶ್ವರನ

ನೆನಹು ಮೊಳೆತು

ಏಕೊ ಉಕ್ಕುತಿರ್ಪುದು ಮನಕೆ ದಿವ್ಯದುಃಖಂ!

ಆ ಕವಿಋಷಿಯುಮೀ ಶಮ್ಭೂಕನೊಲೆ

ಶೂದ್ರನೈಸೆ?

ವ್ಯಾಧವೃತ್ತಿಯೊಳೆರ್ದವಂ ಉಗ್ರತಪದಿಂ

ಮಹರ್ಷಿತ್ವಕೇರ್ದನೈಸೆ?

ತಪೋಮಹಿಮೆಗೆಣೆಯುಂಟೆ?

[ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಕೈದೋರಿದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಾ ಬಿಲ್ಲನ್ ಅಣೆಮಾಡುವ ನೆವದಿಂದಲೆಂಬಂತೆ ಶಂಬೂಕಮರ್ಷಿಗೆ ಕೈಜೋಡಿಸುತ್ತಾನೆ.]

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

(ಬೆಚ್ಚಿ ತನ್ನೊಳಗೆ)

ಇದೇನ್?

ತಪಂಗೈಯ್ಯ ಪಾಷಂಡಿಗೆ ಕೈಮುಗಿವನೋ?

ಮೇಣ್, ಬಿಲ್ಲೆ ಹೆದೆಯಂ ಬಲಿವ ಬಿಜ್ಜೆಯ ಪಾಂಗೊ?

ಅರಿಯನೀ ಪಾರ್ಥಿವೇಂದ್ರನ ವಿಚಿತ್ರಕೃತಿಯಂ!

[ಬೆರಗುನೋಟದಿಂದ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ.]

ಶ್ರೀರಾಮ

(ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕಡೆ ತಿರಿಗಿ)

ಭೂಸುರೋತ್ತಮ,

ಕ್ಷತ್ರಿಯನೊಂದು ಸಂದೇಹಮಂ ನಿವಾರಿಸಿ
ಕೃಪೆಗೆಯ್ಯುವೇಳ್ಕುಮ್.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

[ವಿನಯದಿಂದ]

ನನ್ನಲ್ಪಬುದ್ಧಿಗೆ ತೋರ್ಪುದಂ ಪೇಳ್ವೆನ್.

ಶ್ರೀರಾಮ

[ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದಾದರೂ ಗಂಭೀರವಾಗಿ]

ಪೂಜ್ಯರ್ ಉದಾತ್ತ ಬುದ್ಧಿಯಿನ್ ಒರೆಯವೇಳ್ಕುಮ್.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಯಥಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮನ್, ರಾಜೇಂದ್ರ.

ಶ್ರೀರಾಮ

ತಪಂ ಪೂಜ್ಯಕರ್ಮಮಲ್ಲೆ, ದ್ವಿಜೇಂದ್ರ?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ತಪಕೃಣೆಯುಂಟೆ, ರಾಘವೇಂದ್ರ?

ಶ್ರೀರಾಮ

ತಪಂಗೆಯ್ವುನುಂ ಪೂಜ್ಯನಲ್ಲೆ, ವಿಬುಧವರ್ಯ?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ದಿಟಂ, ಧರ್ಮಮೂರ್ತಿ.

ಶ್ರೀರಾಮ

ಪೂಜ್ಯ ಹನನಂ ಪಾಪಕರಮಲ್ಲೆ, ಸತ್ತ ಶೀಲ?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ನಿನ್ನಂಶಯಂ, ವಾಲಿಸಂಹಾರಿ.

ಶ್ರೀರಾಮ

[ಹುಬ್ಬುಗಂಟಿಕ್ಕೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ]

ಅಂತವೋಲ್

ಈ ತಪಸ್ವಿಯಂ ಕೊಲ್ವುದುಂ ಪಾಪಮಾಗದೆ?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ವಸಿಷ್ಠ ಶಿಷ್ಯ,

ತರ್ಕಕೆ ಮಿಗಿಲ್ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಮೈಸೆ!

ತಪಕ್ಕನಧಿಕಾರಿ ಸೂದ್ರನ್

ಎಂಬುದದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ.

ಕೃತಯುಗದೊಳ್ ತಪಕ್ಕರ್ಹರ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ್ ಮಾತ್ರಂ.

ತ್ರೇತೆಯೊಳ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರುಮ್ ಅರ್ಹರ್.

ವೈಶ್ಯರುಂ ತಪಂಗೆಯ್ಯುರಾ ದ್ವಾಪರದೊಳ್.

ಕಲಿಕಾಲಂ ಬರಲ್ ಶೂದ್ರನುಂ ತಪಸ್ವಿ!

ಅದು ಕಾರಣದಿಂ

ಕೃತಯುಗದೊಳ್ ನಾಲ್ಕುಂ ಕಾಲೊಳ್ ನಿಂತ ಧರ್ಮಂ

ತ್ರೇತೆಯೊಳ್ ಮೂಗಾಲಿಯಕ್ಕುಮ್;

ದ್ವಾಪರದೊಳ್ ದ್ವಿಪಾದಿ;

ಕಲಿಯುಗದೊಳ್ ಒಂಟಿಗಾಲೊಳ್ ಕುಂಟಿ

ತತ್ತರಿಸಿ ಸತ್ತುರುಳ್ಳುದಾ ವಿಲಯದತ್ತಣ್ಣೆ. —

ಕೇಳ್, ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮಪಾಲಕ,

ಪಾಲ್ ಪೂಜ್ಯಮಾದೊಡಂ,

ಜೀವತುವಾದೊಡಂ,

ತ್ಯಾಜ್ಯಮಾ ನಾಯ ಪಾಲ್:

ನಾಯ ಪಾಲ್ಗೆಣೆ ಶೂದ್ರನ ತಪಂ!

ಶ್ರೀರಾಮ

[ಕೋಪವನ್ನು ತೋರಗೊಡದೆ ವ್ಯಂಗ್ಯದಿಂದ]

ಸಾರ್ಥಕಮ್ ನೀಂ ಕಲ್ತ ಬಿಜ್ಜೆ, ಆಚಾರ್ಯ!

(ಸುಯ್ಯನ್)

ನಿಮಗೆ ಸಮ್ಮತಮಲ್ಲೆ ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಂ?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಅವ್ಯುದಯ್, ಧನುರ್ಧರ,
ಶಿಕ್ಷಗರ್ಹನೀ ಶೂದ್ರತಪಸ್ವಿ.

ಶ್ರೀರಾಮ

ಶೂದ್ರನವ್ಯೊಡಂ ತಪಂ ಶಕ್ತಿದಾಯಕಂ.
ಸಾಲದೀತನ ಕೊಲೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯಸಾಯಕಂ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಆವ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂ ದೈತ್ಯೇಂದ್ರ ರಾವಣನ
ದಶಶಿರಗಳುರುಳಿದುವೊ ಅದನೆ ತುಡು, ಅರಿಂದಮ;
ಪಾಪ ಕರ್ಮದೊಳೀತನತಂಗೆ ಕೀಳಲ್ಲ.

ಶ್ರೀರಾಮ

ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರಂ ಅತಿಭಯಂಕರಂ, ದ್ವಿಜನ್ಮ.
ತನ್ನರಿಯನ್ ಅರಿಯದೆಯೆ ಬಿಡದೆಂತಾದೊಡಂ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಈ ಪಾಷಂಡಿಗದು ತಕ್ಕುದೆ ವಲುಂ;
ತುಡು, ಕೋದಂಡಪಾಣಿ!

[ಶ್ರೀರಾಮನು ಬತ್ತಳಿಕೆಗೆ ಕೈಯಿಕ್ಕುತ್ತಾನೆ. ಭೂಮಿ ನಡುಗುತ್ತದೆ. ಗಗನ ಗುಡುಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಹೆದರಿ, ನೆಡೆತು,
ರಾಮನ ಮರೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಮೃತ್ಯು ಬೆಪ್ಪಾಗಿ ಕೂಗುತ್ತದೆ.]

ಮೃತ್ಯು

ತಾಳ ತಾಳ, ಋತಪ್ರಭೂ!

ಶ್ರೀರಾಮ

(ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿ)
ನಿನದೇನ್ ತಲ್ಲಣಂ?

ಮೃತ್ಯು

ಇದೇನ್ ಆಟಮೋ ದಿಟಮೋ?

ನನಗರಿವುದೋರ್!

ನನಗಾವುದು ನಡೆವ ಬಟ್ಟೆ?

ಶ್ರೀರಾಮ

(ಹುಬ್ಬುಗಂಟೆಕ್ಕೆ)

ಮೃತ್ಯು,

ಅಲಂಘ್ಯಮೇಗಳುಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಖಿಲರ್ಗಂ! —

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ ಈ ಮಹಾಸ್ವಂ.

ಮೃತ್ಯು

ಆಘ್ಲೆ!

(ತಲೆಬಾಗಿ, ಅನುಸಾರಿಯಾಗಲು, ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.)

[ಶ್ರೀರಾಮನು ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊಟ್ಟು, "ಅರಸಿ ಕೊಳ್ ಅರಗುಲಿಯನ್!" ಎಂದು ಆಘೋಷಿಸಿ, ಸೆಳೆದು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಮಿಂಚು ತಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಿಡಿಲೆರಗುತ್ತದೆ. ಬಿರುಗಾಳಿ ಭೋರಿಡುತ್ತದೆ. ಧೂಳಿ ಕವಿಯುತ್ತದೆ. ಅರಣ್ಯ ಸಮಸ್ತವೂ ತಪಿಸಿ ಚೀತ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೃತ್ಯುವಿನ ಕರಾಳಭಾಯೆ ರೌದ್ರದೋಷದಿಂದಲೂ ಶರವೇಗದಿಂದಲೂ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತದೆ. ತಪಸ್ವಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆದಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವು ತನ್ನ ಉಗ್ರತೆಯನ್ನುಳಿದು, ವಿನೀತವಾಗಿ, ಶಂಬೂಕ ಋಷಿಯನ್ನು ಬಲಗೊಂಡು ಅಡ್ಡಬೀಳುತ್ತದೆ. ಮೃತ್ಯುವು ಅದನ್ನೇ ಅನುಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಬೆಬ್ಬಳಸಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನು ಮುಗುಳುನಗೆಗೂಡಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.]

ಶ್ರೀರಾಮ

ಇದೇನ್, ಆಚಾರ್ಯ?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಹೇ ದಾಶರಥಿ, ಇದೆಲ್ಲಂ ಶೂದ್ರತಪಸ್ಸಿನ

ತಮಃಪ್ರಭಾವಮೆ ದಲ್!

ನೀನೆಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರಮುಂ ಆಯ್ತೆ ನಿಷ್ಠಲಂ?

ಶೀರಾಮ

ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರಮಾದಪುದೆ ನಿಷ್ಠಲಂ?

ಈಗಳೆಯೆ ಸಫಲಮಕ್ಕುಂ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

[ಅಚ್ಚರಿಯಿಂದ]

ಎಂತು?

ಶೀರಾಮ

ಋಷಿವರೆಗೆ ಮರ್ಯಾದೆಯಂ ಸಲಿಸಿ,

ತದನಂತರಂ, ಬರ್ಪುದಿತ್ತಣ್ಣೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಮತ್ತಮಿತ್ತಣ್ಣೆ ಅದೇಕಯ್?

ಶೀರಾಮ

ಧ್ವಂಸಗೆಯ್ಯಲ್ಕೆ ತನ್ನ ಹಗೆಯನ್!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಆರನ್?

ಶೀರಾಮ

ಅಧರ್ಮಿಯನ್!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಆ ಶೂದ್ರನನೆ?

ಶೀರಾಮ

ಅಲ್ಲಲ್ತು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣವರೇಣ್ಯನನ್!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣವರೇಣ್ಯನನ್?

ಶೀರಾಮ

[ದರ್ಪಧ್ವನಿಯಿಂದ]

ಪೂಜ್ಯರನ್ ಅವಜ್ಞೆಗೆಯ್ಯಾತನನ್!

ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಭ್ರಾಂತನನ್, ದುರ್ವಿನೀತನನ್!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

[ಶೀರಾಮನ ಇಂಗಿತಕ್ಕಳ್ಳಿ]

ಆಇಃ?!

ಶೀರಾಮ

[ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡದೆ]

ನಿನ್ನನ್, ದ್ವಿಜೋತ್ತಮ!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ರಕ್ಷಿಸು, ಅನಾಥರಕ್ಷಕಾ, ದೀನಬಂಧೂ!

[ಕಾಲ್ಪಿದಿಯಲೆಳೆಸುತ್ತಾನೆ.]

ಶೀರಾಮ

[ಅವನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡದೆ]

ನೀಮ್ ಅವಜ್ಞೆಗಯ್ದುದು ನನ್ನವಲ್ತು.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಗತಿಯೇನೆನಗೆ ಬಟ್ಟೆದೋರಯ್,

ಕ್ಷಮಾಕನ್ಯಾ ಜೀವಿತೇಶ್ವರ!

ಶೀರಾಮ

[ಅವನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡದೆ]

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ ಆ ಮಹಾಸ್ತ್ರಂ!

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಅಂತೆಗೆಯ್ಯೆನ್; ನಿನ್ನಾಜ್ಞೆ.

ಶೀರಾಮ

[ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ದಯೆಯಿಂದ]

ಸಾಲದಿಲ್ಲಗೆ ಬರಿಯ ಆಜ್ಞಾಪಾಲನಂ.

ಕಣ್‌ದರೆಯವೇಳ್ಕುಂ ಬುಧಪ್ರಜ್ಞೆಯಂ, ದ್ವಿಜನ್ಮ :

ತಂದೆಯಂ ಬರ್ದುಕುವನ್? ಕಂದನುಂ ಬಳ್ಳಪನ್.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

ಅಶಾಸ್ತ್ರಮೆಂದಟ್ಟುವೆನ್, ಕ್ಷತ್ರಿಯೋತ್ತಮ.

ಶೀರಾಮ

ಸನ್ಮತಿಯ ಸತ್ಯತಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರದ ನೆರಂ ಬೇಕೆ?
ಆದೊಡಂ ನಿನಗೋಸುಗಮ್ ಒರೆವೆನೊಂದನ್
ಶ್ಲೋಕಪ್ರಮಾಣಮನ್: ಕೇಳ್, ಶ್ಲೋತ್ರಿಯ!

ಆಕಾಶವಾಕ್

“ಕೇವಲಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ನ ಕರ್ತವ್ಯೋ ವಿನಿರ್ಣಯಃ!
ಯುಕ್ತಹೀನ ವಿಚಾರೇ ತು ಧರ್ಮಹಾನಿ: ಪ್ರಜಾಯತೇ ||”

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

[ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ಶೀರಾಮನನ್ನೆ ನೋಡುತ್ತಾ ತುಸು ಹೊತ್ತು ನಿಂತು, ತೆಕ್ಕನೆ]

ಬೋಧಮಾಯ್ನಿನಗೀಗ್, ಮಹಾಪ್ರಾಜ್ಞ.
ಬುದ್ಧಿಗಲಿಸಿದಯ್ ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧಂಗೆ,
ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಮೂಢಂಗೆ, ಜಾತಿಗರ್ವಾಧಂಗೆ. —
ಅವ ಜಾತಿಯ ತರುವೊ? ಇಂಧನಕೆ ಹೊರತುಂಟೆ?
ಬೆಂಕೆಗೇಂ ಭೇಧಮೆ? ದಳ್ಳುರಿಗೆ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವೆ?
ಆರಾದರೇನ್? ಆರಾಧ್ಯರ್ ತಪೋಧನರ್!
ನಮಸ್ಕಾರಮೆ ಪುಣ್ಯಂ; ತಿರಸ್ಕಾರಮೆ ಪಾಪಂ!

ಶೀರಾಮ

ಅವರ್ಗೇನ್ ಗೆಯೊಡಂ ಪುಣ್ಯಮೆಂದರಿವಿರೀಗ್:
ಭೂಮದಿಂದೆಂತಾದೊಡಂ ಅಲ್ಪಫಲಮಕ್ಕಮೇ?
ಪೀಡಿಸಿದೊಡಂ ಇಕ್ಷು ಮಧುರಸವನೀವಂತೆ,
ಕಡೆದೊಡಮ್ ಕಡಲ್ ಅಮೃತಮಂ ಕೊಡುವಂತೆ,
ನಿಮಗೊಳ್ಳಿತಕ್ಕುಮ್, ವಿಪ್ರದೇವ!

[ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ತೂಣಗೊಂಡವನಂತೆ ನಡೆದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಶಂಬೂಕ ಮಹರ್ಷಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ವನವೆಲ್ಲ ಸಸಂಭ್ರಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೂಮಳೆಗೆರೆಯುತ್ತದೆ. ದೇವದುಂಬಿ ಮೊಳಗುತ್ತದೆ. ಮೃತ್ಯುಛಾಯೆ ಬೇಗ ಬೇಗನೆ

ಓಡಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಮಾರನು ಮಲಗಿದ್ದವನು ಎಳುವಂತೆ ಎದ್ದು ಕಣ್ಣುಜ್ಜಿಕೊಂಡು, ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ,
ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ.]

ಕುಮಾರ

ತಾತ! ತಾತ! — ಓ ತಾತ —

ಹೂ ಕುಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದವನ್ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಮಲಗಿದನೆ? —

ಎತ್ತವೋದನೋ ತಾತನ್ ನನ್ನನಿಲ್ಲಿಯೆ ಬಿಟ್ಟು?

[ಹೂಬುಟ್ಟಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮುಂಬರಿದು ರಾಮನನ್ನು ನೋಡಿ]

ಆರೀತನ್ ರುದ್ರಸತ್ತನ್? ದೇವತೆವೋಲ್ ಪೊಳೆವನ್!

ಶ್ರೀರಾಮ

ಅಂಜದಿರ್, ಬಾ ವತ್ಸ, ನಿನ್ನಯ್ಯನದೋ

[ತೋರುತ್ತಾನೆ.]

[ಎದ್ದು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾ ಹೊಸ ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ನೋಡಿ ಕುಮಾರನು " ತಾತ! ತಾತ!

" ಎನ್ನುತ್ತಾ ಓಡಿಹೋಗಿ ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮಾತಿಲ್ಲದ ಹರ್ಷದಿಂದ ಕಣ್ಣಿರುಡುತ್ತಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮಗನನ್ನು ರಾಮನಡ
ಗೆ ಕರೆತರುತ್ತಾನೆ.]

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ

[ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನೆ ನೋಡುತ್ತಾ ತುಸು ಹೊತ್ತು ನಿಂತು, ತೆಕ್ಕನೆ]

ಕೈಮುಗಿ, ಕಂದಾ, ಸೀತಾಪತಿಗೆ.

ರಾಜರಾಜೆಂದ್ರಂಗೇ! ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಂಗೇ!

ನಮ್ಮಿರ್ವರುಮನ್ ಪೊರೆದಂಗೇ!

[ಕುಮಾರನು ಹಿಗ್ಗಿ ಕೈಮುಗಿಯುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀರಾಮನು ಅವನನ್ನೆತ್ತಿ ಮುದ್ದಾಡಿ, ಶಂಬೂಕ ಋಷಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.]

ಶ್ರೀರಾಮ

ನಮಸ್ಕರಿಸಾ ಮಹಾತಪಸ್ವಿಗೆ, ದ್ವಿಜಕುಮಾರ.

ಋಷಿಕೃಪೆಯಿಂ ನೀನೀಗಳ್ ದಿಟದಿಂ ದ್ವಿಜನ್.

ತಪಂ ತಾನಿರ್ಪಡೆಯೊಳೆ ದೂರಕರ್ಮಿ!

[ಕುಮಾರನು ಕೈಮುಗಿಯುತ್ತಾನೆ.]

ನಿನ್ನ ಕೈಗಳೆ ನಿನ್ನನೆತ್ತಿರ್ಪೆನ್ನ ಕೈಗಳಕ್ಕೆ!

ಅಖಿಲಗಂ ಶ್ರೇಯಮಕೆ!

ರಾಜ್ಯಂ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಕ್ಕೆ! ಋತಂ ಗೆಲ್ಲೆ!

(ಕುಮಾರನಂತೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೂ ಕೈಮುಗಿಯುತ್ತಾನೆ. ಶಂಬೂಕಖುಷಿಯನ್ನು ಸುತ್ತಿಮುತ್ತಿದ್ದ ಹೊದೆಯ ಹಳು ಅಲುಗುತ್ತದೆ. ತೋಳ್ಗಳೆರಡು ಹೊರದೋರಿ ಒಯ್ಯನೆ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಯಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವವೀಣಾ ಗಾನವು ವಾಯುಮಂಡಲವನ್ನೆಲ್ಲ ತುಂಬುತ್ತದೆ. ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಆ ವೃಷ್ಟಿ ಧಾರೆಯ ನೆಯ್ತು ಜವನಿಕೆಯೆಂಬಂತೆ ದೃಶ್ಯದ ಮೇಲೆ ತೆರೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ.)

* * *